

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับครูสังคมศึกษา ในที่นี้ขอเสนอรายละเอียดในหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 2. คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 3. แนวทางการบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
 4. การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 5. การจัดการกิจกรรมเสริมประสบการณ์เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 6. การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล
 7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.1 ความเป็นมาของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศร รามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ได้รับการบรมราชาภิเษกตามแบบโบราณราชประเพณี เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2493 ณ วโรกาสนั้น พระองค์ได้ทรงพระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” แม้จะเป็นข้อความเพียงสั้น ๆ แต่มีความลึกซึ้งซึ่งกินใจซึ่งเป็นพระราชปณิธานมุ่งมั่นพระทัยที่ต้องทรงปฏิบัติให้ได้

เป็นที่ประจักษ์ชัดแก่เหล่าพสกนิกรชาวไทย และชาวโลกแล้วว่า ตลอดระยะเวลา 60 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจนานัปการ เพื่อประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์ และทรงห่วงใยในทุกข์สุขของประชาชนตลอดมา ทรงอุทิศเวลาส่วนใหญ่ เสด็จพระ

ราชดำเนินไปทรงเยี่ยมประชาชนทั่วทุกภูมิภาค เมื่อทรงพบกับปัญหา ก็ได้พยายามช่วยเหลือ โดยทรงพระราชทานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ ที่มุ่งแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชน

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นส่วนหนึ่งในแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานเป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตที่ยึดหลักความพอเหมาะพอดี มีเหตุผล และไม่ประมาท ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถือปฏิบัติด้วยพระองค์เองอย่างต่อเนื่องยาวนาน ดำรงชีวิตเป็นแบบอย่างได้อย่างสมบูรณ์ อีกทั้งได้พระราชทานพระราชดำริให้แก่คนไทยนำไปปฏิบัติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 ความตอนหนึ่งว่า

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปโดยลำดับต่อไป หากมุ่งเน้นแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศ และของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยาก สัมหลวมได้ในที่สุด ดั่งเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในเวลานี้”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำรัสแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 และภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 ได้ทรงเน้นย้ำเป็นแนวทางการแก้ไข เพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจ และสาขาอื่น ๆ มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2549 – 2554) โดยรัฐบาลได้ยึดแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาประเทศ อันเป็นการสนองพระราชปณิธานสืบสานพระราชดำริต่อไป

1.2 ความหมายของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สุเมธ ตันติเวชกุล (2550: 13) อดีตเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ได้กล่าวสรุปความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริว่า

“เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน ซึ่งต้องสร้างพื้นฐานด้านเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือให้ตนเองสามารถอยู่ได้อย่างพอกิน พอใช้ มิได้มุ่งหวังที่จะสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้เจริญอย่างรวดเร็ว แต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้”

ประเวศ วะสี (2542) มองเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเชื่อมโยงหลายสิ่งหลายอย่างเข้าด้วยกัน เพื่อให้มีความสมดุล ไม่ต้องประสบกับวิกฤติ

“เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้แปลว่าไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ส่งออก ไม่ผลิตเพื่อคนอื่น ไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค สิ่งเหล่านี้หลายคนอาจคิดเอาเอง พูดยเอาเอง และกลัวไปเองทั้งนั้น

ประเทศเนเธอร์แลนด์ เดนมาร์ก สวิตเซอร์แลนด์ เป็นตัวอย่างของประเทศที่เคยยากลำบาก และเสียสมดุล ต่อเมื่อพัฒนาประเทศแบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงกลับเข้มแข็ง ได้สมดุล และเติบโตไปได้ด้วยดี

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการด้วยกัน คือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนอื่นไม่เป็น และทำลายมาก
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม ทำให้ยังชีพและทำมาหากินได้ เช่น การทำการเกษตรผสมผสาน ซึ่งได้ทั้งอาหาร ได้ทั้งสิ่งแวดล้อม และได้ทั้งเงิน
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง การรวมตัวกันเป็นชุมชนที่เข้มแข็งจะทำให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหายากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม
5. ปัญหาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง
6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรม หมายถึงวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้นเศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นจากรากฐานทางวัฒนธรรม จึงจะมั่นคง เช่น เศรษฐกิจของจังหวัดตราด ขณะนี้ไม่กระทบกระเทือนจากฟองสบู่แตก ไม่มีคนตกงาน เพราะอยู่บนพื้นฐานของสิ่งแวดล้อมละวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เอื้อต่ออาชีพการทำสวนผลไม้ ทำการประมง และการท่องเที่ยว

7. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่ুবวาบ เดี่ยวจนเด็ยววยแบบกะทันหัน เด็ยวตงานไม่มีกิน ไม่มีใช้ ถ้าเป็นแบบนั้นประสาทมนุษย์คงทนไม่ไหวต่อความผันผวนที่เร็วเกิน จึงสุขภาพจิตเสีย เครียด เพี้ยน รุนแรง นำตัวตาย ดิทยา เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจึงทำให้สุขภาพจิตดี

เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสมดุล ความสมดุลคือความเป็นปกติ และยั่งยืน ซึ่งเราอาจเรียกเศรษฐกิจพอเพียงในชื่ออื่น ๆ เช่น

- เศรษฐกิจพื้นฐาน
- เศรษฐกิจสมดุล
- เศรษฐกิจบูรณาการ
- เศรษฐกิจศีลธรรม

และนี่แหละคือเศรษฐกิจทางสายกลาง หรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทา เพราะเชื่อมโยงทุกเรื่องเข้ามาด้วยกัน ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ที่จริงคำว่าเศรษฐกิจ เป็นคำที่มีความหมายที่ดี ที่หมายถึงความเจริญที่เชื่อมโยงกาย ใจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน แต่ได้มีการนำเอาคำว่าเศรษฐกิจไปใช้ในลักษณะแบบแยกส่วน ที่หมายถึงการแสวงหาเงินเท่านั้น เมื่อแยกส่วนก็ทำลายส่วนอื่น ๆ จนเสียสมดุลและวิกฤติ” (ประเวศ วะสี, อ้างใน อุดมพร อมรรธรรม, 2549: 26-28)

ส่วนนิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ให้ความหมายของ “เศรษฐกิจพอเพียง” โดยนัยวัฒนธรรม ดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เทคนิค แต่มีความหมายกว้างกว่านั้นมาก เพราะต้องรวมเอา

1) อุดมการณ์บางอย่าง 2) โลกทัศน์บางอย่าง 3) ความสัมพันธ์บางอย่าง 4) ค่านิยมบางอย่างอยู่ในนั้นด้วย จึงจะนับได้ว่าเป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่แท้จริง ทั้ง 4 ประการที่จะกล่าวถึงนี้ คือ ส่วนที่เรารู้จักกันว่าวัฒนธรรมนั่นเอง”

“ถ้าไม่เข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงตามความหมายเช่นนี้ เศรษฐกิจพอเพียงจะมีความเป็นไปได้แค่คนจำนวนน้อยเท่านั้น คือเกษตรกรที่มีที่ดินของตนเองในปริมาณเพียงพอจะผลิตเพื่อพอบริโภค หรือทำรายได้พอสำหรับครัวเรือนเท่านั้น ฉะนั้นเศรษฐกิจพอเพียงจึงนิยามกันไว้เพียงว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ วัฒนธรรมไม่ใช่เทคนิคการเพาะปลูกหรือศีลธรรม ความไม่ละโมภและการประหยัดเท่านั้น แม้ว่าเป็นส่วนที่ขาดไม่ได้ของเศรษฐกิจพอเพียงก็ตาม” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, อ้างในอุดมพร อมรรธรรม, 2549: 25-26)

พิสิฐ ลี้อาธรรม (2549 : 11) กล่าวว่า “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ยึดหลักทางสายกลาง โดยความพอเพียงนั้น หมายถึง ความพร้อมที่จะจัดการกับผลกระทบที่เกิดขึ้น ทั้งจากภายนอก และ

ภายใน ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ยังสามารถมองได้ว่าเป็นปรัชญาในการดำรงชีวิตให้มีความสุข ที่จำเป็นต้องใช้ทั้งความรู้ ความเข้าใจ ผนวกกับคุณธรรมในการดำเนินชีวิต เศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เพียง การประหยัด แต่เป็นการดำเนินชีวิตอย่างชาญฉลาด และสามารถอยู่ได้ แม้ในสภาพที่มีการแข่งขัน และการไหลบ่าของโลกาภิวัตน์ ซึ่งจะนำไปสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืนของชีวิต เศรษฐกิจ และ สังคม”

อภิรัช พันธเสน (2551: 12-13) ได้กล่าวถึง เศรษฐกิจพอเพียง ว่า

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัส เพื่อเป็น แนวทางการดำรงชีวิตและแนวทางในการพัฒนาประเทศแก่พสกนิกรชาวไทยตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2517 และได้พระราชทานอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ดังนั้นในปี พ.ศ. 2537 ซึ่งอยู่ในภาวะที่เศรษฐกิจไทยยังคง ขยายตัวในอัตราสูง แต่มีอัตราความเสี่ยงอันเนื่องมาจากความ โลกในจิตใจของบุคคลในสังคมที่มีมากขึ้นจนเกินความพอดี และจากนั้นได้พระราชทานต่อมาทุกปีนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 – 2540 จนกระทั่ง ได้อธิบายความหมายอย่างชัดเจนไว้ในปี พ.ศ. 2542 ดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชน ในทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไป ในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมี ระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัย ความรอบรู้ ความรอบคอบ และระมัดระวัง อย่างยิ่งในการนำวิชาการ ต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมพื้นฐานจิตใจของ คนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีจิตสำนึกใน คุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล พร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กว้างขวาง ทั้งทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม จากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หรือ กปร. (2550 : 14) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชู ตัวเองได้ และสามารถอยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่แต่จะสร้างความเจริญ หรือยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะที่เพียงพอที่จะพึ่งตนเองได้ ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับ

นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ปราชญ์แห่งพุทธธรรมได้มองเศรษฐกิจพอเพียงในแง่จิตวิสัยและจิตวิสัยดังนี้

“...ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง อาจมองได้เป็น 2 ด้าน คือ มองอย่างจิตวิสัย และมองแบบจิตวิสัย

1. มองอย่างจิตวิสัย มองภายนอก คือ ต้องมีกินมีใช้ มีปัจจัยที่เพียงพอ ที่เราพูดว่าพอสมควรกับอัตรา ซึ่งใกล้เคียงกับคำว่า พึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ

2. ส่วนความหมายด้านจิตวิสัยหรือด้านจิตภายใน คือ คนจะมีความรู้สึกเพียงพอไม่เท่ากัน บางคนมีเป็นล้านก็ไม่พอ บางคนมีนิดเดียวก็พอ เป็นการเพียงพอทางจิต”

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), อังใน อุดมพร อมรรธรรม, 2549: 28)

จากความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย ภูมิใจตัวเองได้ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง รู้จักพอ ไม่ฟุ้งเฟ้อ อยู่อย่างประมาณตน ใช้จ่ายไม่เกินรายรับ มีการผลิตเพื่อให้พอมีพอกินในครอบครัว และมีความเอื้อเฟื้อกัน ในชุมชน ทะนุบำรุงพื้นฐานการดำรงชีวิตของตัวเองให้เข้มแข็งทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ

1.3 ความสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดพระเนตรเห็นความเสี่ยงของเศรษฐกิจสังคมไทย ที่พึ่งพิงปัจจัยภายนอกสูง ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว จึงทรงเตือนให้พสกนิกรตระหนักถึงความสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และทรงเน้นย้ำว่า การพัฒนาต้องเริ่มจากการ “พึ่งตนเอง” สร้างพื้นฐานให้พอมี พอกิน พอใช้ ด้วยวิธีการประหยัดและถูกต้องตามหลักวิชาการ ให้ได้ก่อน โดยต้องรู้จักประมาณตนและดำเนินการด้วยความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และ “ทำตามลำดับขั้นตอน” คู่การ “ร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน” เมื่อพัฒนาตนเองและชุมชนให้เข้มแข็งแล้ว จะได้พัฒนาเครือข่าย เชื่อมสู่สังคมภายนอกอย่างเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน” ต่อไป

(http://www.nesdb.go.th/download/article/article_20150727175920.pdf)

ด้วยพระปรีชาสามารถและพระวิสัยทัศน์อันกว้างไกล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริชี้แนะปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี และได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การ

สร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ตลอดจนใช้คุณธรรม ความรู้ และดำเนินชีวิตด้วยความเพียร เพื่อป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤติ และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ในฐานะหน่วยงานหลักในการวางแผนของประเทศตระหนักถึงความสำคัญของแนวคิดดังกล่าว จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่าง ๆ มาร่วมกัน พิจารณากลับกรองพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง สรุปออกมาเป็นนิยาม ความหมาย “ปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง” และนำความกราบบังคมทูลฯ ขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย ซึ่งพระองค์ได้ทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทาน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สศช. นำไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนทั่วไป

ต่อมา สศช. ได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็น ปรัชญานำทางในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) และฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) รวมทั้งได้เสริมสร้างความเข้าใจไปยังภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่า และน้อมนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตต่อไป

(http://www.nesdb.go.th/download/article/article_20150727175920.pdf)

เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นหลักปรัชญาที่มีความสำคัญ เป็นการเสนอแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีประโยชน์ต่อประชาชนไทยอย่างกว้างขวาง สามารถให้ประชาชนทุกระดับดำรงชีวิตอยู่แบบพึ่งตนเอง มีกินมีใช้พอควรแก่อัตภาพ

1.4 หลักการของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทาน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติ นำสู่ความสมดุล อันส่งผลให้มีความสุขอย่างยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

- *ความพอประมาณ* หมายถึงความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสม กับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

- **ความมีเหตุผล** หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการอย่างมีเหตุผล ตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักคุณธรรมและวัฒนธรรมที่สั่งงามโดยคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างถ้วนถี่ “รู้จักอ่อนจุดแข็ง โอกาส อุปสรรค” และคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ “รู้เขา รู้เรา รู้จักเลือกนำ สิ่งที่ดีและเหมาะสมมาประยุกต์ใช้”

- **การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี** หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และ วัฒนธรรมจากทั้งในและต่างประเทศ เพื่อให้สามารถบริหารความเสี่ยง ปรับตัวและรับมือได้อย่างทันที่

(http://www.nesdb.go.th/download/article/article_20150727175920.pdf)

ดังนั้น การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ (คณะอนุกรรมการการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2549: 11)

สุเมธ ตันติเวชกุล (2541 : 62) กล่าวถึง นัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีองค์ประกอบหลักสำคัญอยู่ 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอต่อความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้า ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดก็จะเป็นกำไรของเกษตรกรลักษณะเช่นนี้ เกษตรกรจะกลายเป็นผู้กำหนด หรือเป็นผู้กระทำต่อตลาด แทนที่ตลาดจะเป็นตัวกระทำหรือเป็นตัวกำหนดเกษตรกรดังเช่นที่เป็นอยู่ และหลักใหญ่สำคัญยิ่งคือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล และพืชผัก ฯลฯ

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชุมชนจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้มีความหลากหลาย หลากหลาย ครอบคลุมทั้งการเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็ง และมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้ว เกษตรกรทั้งหมดในชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุก ๆ ด้าน ซึ่งจะช่วยให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเติบโตได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่าเศรษฐกิจสามารถขยายตัวต่อสภาวะการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน ในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

ประเวศ วะสี (2541:44) ได้อธิบายว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง มีปัญญาพอเพียง เกิดความสมดุล เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจสมดุล หรือเศรษฐกิจพื้นฐาน ไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วน แต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม อย่างเป็นบูรณาการ เศรษฐกิจพอเพียง อันจัดเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานนั้น มีลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ

1) เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล ไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คนส่วนน้อย แต่ที่คนส่วนใหญ่ให้ยากจน ซึ่งก่อให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจ นำไปสู่ปัญหาทางสังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมอันนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล เป็นการสร้างทุนทางสังคม และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกชนิด

2) มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชน เพราะชุมชนเป็นพื้นฐานของสังคม

3) มีความเป็นบูรณาการ คือ ไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจโดด ๆ แต่เชื่อมโยงกับสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม พร้อมกันไป

4) อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง เช่น การเกษตร หัตถกรรมไทย อุตสาหกรรมสมุนไพร อาหารไทย การท่องเที่ยว ซึ่งล้วนอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมไทยเป็นจุดแข็งของคนไทยที่คนชาติอื่นไม่มี

5) มีการจัดการและนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อเติมความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐาน ทำให้มีพลวัตอย่างไม่หยุดนิ่ง

กล่าวโดยสรุปนัยสำคัญของแนวคิดระบบเศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบหลักสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน การรวมกลุ่ม และความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน ในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อให้กิจการบรรลุผลสำเร็จ

1.5 กรอบแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐกิจ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (2546 : 36) เสนอว่า การที่จะทำความเข้าใจในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ศึกษาต้องเข้าใจองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ที่ทำให้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่สมบูรณ์ และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของคนไทย โดยองค์ประกอบสำคัญซึ่งเป็นพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถวิเคราะห์โดยใช้วิธีการจำแนกวิเคราะห์ มีหลักพิจารณาหรือกรอบในการพิจารณา 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 กรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1. เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน (Economic Life Guiding Principles) ในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย และตลอดระยะเวลากว่า 25 ปีที่ผ่านมา ก็ได้มีการทดลองดำเนิน โครงการพัฒนาที่หลากหลายตามแนวพระราชดำริ เพื่อหาแนวทางและรูปแบบการพัฒนาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้แล้วยังเกิดชุมชนหลายแห่งที่มีแนวทางการดำรงชีวิตและการพัฒนาที่สามารถใช้เป็นกรณีศึกษาได้ ทั้งหมดนี้บ่งชี้ให้เห็นถึงแนวทางปฏิบัติและตัวอย่างการนำไปประยุกต์ใช้ที่เกิดขึ้นจริง

2. เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต กล่าวคือ ได้มีพระราชดำรัสมาตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี 2540 และสามารถใช้เป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อก้าวพ้นจากวิกฤติ และการพัฒนาในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

3. เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะพลวัต กล่าวคือ มองว่าสถานการณ์ในโลกนั้นมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตลอดเวลา เนื่องจากความเชื่อมโยงของปัจจัยต่าง ๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

4. เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่มุ่งผลทั้งในระยะสั้น และระยะยาว โดยเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤติในแต่ละช่วงเวลาเพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา ในมิติต่าง ๆ อาทิ มิติทางธรรมชาติ ทางสังคม และทางเศรษฐกิจ

5. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการพิจารณาและวิเคราะห์สถานการณ์และความเปลี่ยนแปลง ตลอดจน

นโยบาย แนวทาง และวิธีการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ตลอดจนผลที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลากว่า 30 ปีที่ผ่านมา ซึ่งหมายรวมถึง การที่ชุมชนและประเทศต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงกันมากขึ้นภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี วัฒนธรรม และค่านิยมทางสังคม

ส่วนที่ 2 คุณลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียง

1. เศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะเป็นแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย

2. เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ทั้งระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับรัฐ อนึ่ง ระดับปัจเจกบุคคลนั้น อาจนับเป็นหน่วยครอบครัวเดี่ยว นอกจากนี้ยังได้เน้นว่าสามารถใช้ได้กับคนทุกระดับ อาทิ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจ เป็นต้น

3. เศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะเป็นแนวคิดทางสายกลาง เป็นหัวใจสำคัญของปรัชญาที่นำมาใช้ในการบริหารและพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ กล่าวคือ ไม่ใช่การปิดประเทศอย่างสิ้นเชิง แต่ก็ไม่ใช่การเปิดเสรีอย่างเต็มที่ โดยไม่มีการเตรียมความพร้อมของคนและสังคม ในการเข้าสู่กลไกตลาด ไม่ใช่การอยู่อย่างโดดเดี่ยว หรือพึ่งพิงภายนอกหรือคนอื่นทั้งหมด แต่เน้นความคิดและการกระทำที่จะพึ่งตัวเองเป็นหลักก่อนที่จะไปพึ่งคนอื่น

4. ทางสายกลาง หมายถึง วิธีการ หรือการกระทำที่พอประมาณบนพื้นฐานของความมีเหตุผลและสร้างภูมิคุ้มกัน ซึ่งในที่สุดแล้วจะนำไปสู่การพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นทั้งแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อให้รอดพ้นวิกฤติ และทำให้สังคม และประเทศ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

ส่วนที่ 3 คำนิยาม

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ได้แก่

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไป

อย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล ภายใต้ข้อจำกัดของความรู้ที่มีอยู่ และสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้พอเพียงที่จะสามารถพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้

กิจกรรมใด ๆ ที่ขาดคุณลักษณะใดคุณลักษณะหนึ่งไปก็จะไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็น ความพอเพียงของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นให้ประชาชนมีการบริโภคที่ฉลาด มีสติ และไม่ประมาท ซึ่งจะช่วยป้องกันการขาดแคลน แม้จะไม่ร่ำรวยรวดเร็ว แต่ในยามปกติก็จะทำให้ร่ำรวยมากขึ้น ในยามทุกข์ยากก็ไม่ขาดแคลน ไม่ต้องหวังความช่วยเหลือจากผู้อื่นมากเกินไป เพราะฉะนั้นความพอมีพอกินจะสามารถอุ้มชูตัวได้ ทำให้เกิดความเข้มแข็ง

ส่วนที่ 4 เงื่อนไข

นอกจากคุณลักษณะ 3 ประการ ซึ่งประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวแล้ว ยังมีเงื่อนไขการปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพ และสังคมมีความสงบสุข นั่นคือ การมีความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง มีคุณธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. เงื่อนไขรอบความรู้ที่จะนำไปสู่การตัดสินใจในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ในระดับพอเพียง ซึ่งในเงื่อนไขรอบความรู้นั้นต้องประกอบไปด้วย

1.1 ความรอบรู้ คือ ความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นประโยชน์พื้นฐานในการนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติอย่างพอเพียง การมีความรอบรู้ย่อมทำให้มีการตัดสินใจที่ถูกต้อง

1.2 ความรอบคอบ คือ การวางแผนและเตรียมการล่วงหน้า โดยสามารถที่จะนำ ความรู้ และหลักวิชาต่าง ๆ มาพิจารณาเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ประกอบกับการวางแผนก่อนที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติทุกขั้นตอน

1.3 ความระมัดระวัง คือ ความมีสติ ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และนำแผนปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนหลักวิชาต่าง ๆ เหล่านั้นไปใช้ในทางปฏิบัติ เพราะในความเป็นจริงแล้ว

สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ดังนั้นการนำความรู้และความรอบคอบมาใช้จึงต้องอาศัยความระมัดระวังให้รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

2. เงื่อนไขคุณธรรม โดยต้องมุ่งเน้นการสร้างเสริมใน 2 ด้านได้แก่

2.1 ด้านจิตใจ ปัญญา โดยเน้นความรู้คู่คุณธรรม กล่าวคือ ตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม

2.2 ด้านการกระทำหรือแนวทางการดำเนินชีวิต โดยเน้นความอดทน ความเพียร สติ ปัญญา และความรอบคอบ

ส่วนที่ 5 แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ

การนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้นั้น ทำให้เกิดสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้จะทำให้เกิดทั้งวิถีการพัฒนา และผลของการพัฒนาที่สมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ความพอเพียงเป็นทั้งวิธีการที่คำนึงถึงความสมดุลพอประมาณอย่างมีเหตุผลและการสร้างภูมิคุ้มกันที่เหมาะสม ในขณะที่เดียวกันก็นำไปสู่ผลของการกระทำ ที่ก่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

ความสมดุลและความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง หมายถึง ความสมดุลในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความรู้ เทคโนโลยี ในขณะเดียวกันความสมดุลของการกระทำทั้งเหตุและผลที่เกิดขึ้นในมิติของเวลา ก็จะนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนา หรือการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องของทุนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรม ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ผลกระทบจากด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอก

หลักการเศรษฐกิจพอเพียงนั้น โดยแท้จริงแล้วมิใช่มีวงจำกัดอยู่เฉพาะด้านเศรษฐกิจ หากแต่ครอบคลุมทุกส่วนของการดำรงชีวิตของคนในสังคม ดังคำอธิบายลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียงของ ประเวศ วะสี (2547) ที่ว่า “เศรษฐกิจพอเพียงไม่เน้นเอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่เน้นที่ความเป็นผู้เจริญทุกด้าน เช่น การพึ่งตนเอง ความเพียร ความประหยัด ความมีเหตุผล ความพอประมาณ หรือมัธยมาปฏิบาท การต้องใช้ความรู้ การมีสติ การมีปัญญา โดยสรุป ต้องมีความถูกต้องในทุก ๆ ด้าน แม้ใช้คำว่าเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่เป็นวิถีชีวิตแห่งความ

พอเพียง เป็นเศรษฐกิจธรรมนิยม เป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่มีศีลธรรม อันนำไปสู่สภาวะ
ความสมดุล เป็นธรรม และความร่วมมือเป็นสุข” (ประเวศ วะสี 2547)

2. คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2.1 คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี

2.1.1 ความหมายของพลเมืองดี พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554: 817) ให้ความหมายของคำว่า พลเมือง หมายถึง ประชาชน ราษฎร ชาวประเทศ

สำหรับความหมายของพลเมืองดีนั้น พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) (2539 : 88) กล่าวว่า พลเมืองดี หรือคนดี คือ คนผู้ที่มีวิชา มีความรู้ด้วย มีความประพฤติดีด้วย หรือได้แก่ ผู้ที่มีความรู้ควบคู่กับมีคุณธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2550 : 8) กล่าวว่า พลเมืองดี หมายถึง คนมีศีลธรรม หรือมีมนุษยธรรม ที่เรียกได้ว่าเป็นอารยชน มีธรรม คือมีคุณสมบัติ ดังนี้

ก. มีสุจริตทั้งสาม คือ มีความประพฤติดี ประพฤติชอบ 3 ประการ กายสุจริต วาสุจริต มโนสุจริต

ข. ประพฤติตามอารยธรรม โดยปฏิบัติถูกต้องตามทางแห่งกุศลกรรม 10 ประการ คือ

1. ทางกาย 3

1) ละเว้นการฆ่า การสังหาร การบีบคั้นเบียดเบียน มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูล สงเคราะห์กัน

2) ละเว้นการแย่งชิงลักขโมย และการเอารัศเอาเปรียบ เคารพสิทธิในทรัพย์สิน ของกันและกัน

3) ละเว้นการประพฤติผิดล่วงละเมิดในของรักของหวงแหนของผู้อื่น ไม่ข่มเหง จิตใจ หรือทำลายลบลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน

2. ทางวาจา 4

4) ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง กล่าวแต่คำสัตย์ ไม่จงใจพูดให้ผิดจากความจริงเพราะเห็นแก่ตน และผลประโยชน์ใด ๆ

5) ละเว้นการพูดต่อเสียด ยุ้ง สร้างความแตกแยก พูดแต่คำที่สมานและส่งเสริม สามัคคี

- 6) ละเว้นการพูดคำหยาบ สกปรกเสียดาย พูดแต่คำสุภาพ นุ่มนวลควรฟัง
- 7) ละเว้นการพูดเหลวไหล เพื่อเจ้อ พูดแต่คำจริงที่มีเหตุผลมีสาระประโยชน์ถูก

กาละเทศะ

3. ทางใจ 3

8) ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้ คิดให้ คิดเสียสละ ทำใจให้แผ่แผ่กว้างขวาง

9) ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือคอยเพ่งมองในแง่ที่จะทำลาย ตั้งความปรารถนาดีแผ่ไมตรี มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน

10) มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดีทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมชาติของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

กล่าวโดยสรุป พลเมืองดี จึงหมายถึง ผู้ที่ยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย ดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น รวมทั้งเป็นผู้ที่มีหลักศีลธรรมและคุณธรรมของศาสนาในการควบคุมตนเอง

2.1.2 ลักษณะความเป็นพลเมืองดี พลเมืองดีต้องมีคุณลักษณะเช่นใด คำถามนี้มีผู้แสดงความเห็นต่าง ๆ กัน แต่จะเห็นได้ว่าในแต่ละยุคแต่ละสมัย คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีจะแปรเปลี่ยนไป เช่น การเน้นว่าพลเมืองดีต้องมีความรักและเสียสละเพื่อประเทศชาติ หรือการเน้นว่าพลเมืองดีต้องรู้จักหน้าที่ของตนตามระบอบการปกครองของประเทศนั้น ๆ เป็นต้น

ศุมน อมรวิวัฒน์ (มปพ.: 238) ได้ชี้ให้เห็นว่า คุณสมบัติของพลเมืองดี ควรเป็นดังนี้

1) เป็นผู้มีความเข้าใจวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย รู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตน ใช้สิทธิของตนภายในขอบเขตของกฎหมาย มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และส่วนรวม

2) เป็นผู้ที่มีศีลธรรม มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงวัฒนธรรมไทย สามารถที่จะถ่ายทอดคุณค่าและความภาคภูมิใจไปสู่ลูกหลาน

3) เป็นผู้ที่จัดระบบชีวิตของตนได้อย่างเหมาะสมกับฐานะ รู้จักใช้จ่ายพอเหมาะพอควรได้ รู้จักรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ปรับตัวเองให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ดี

4) เป็นผู้ที่มีความรักชาติ ศาสนา จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์

ถ้าจะพิจารณาจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในมาตรา 6 ที่ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่

สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

จากมาตรฐานการศึกษาของชาติ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ, 2547: 3-4) ในส่วนที่เกี่ยวกับมาตรฐานที่ 1 คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลก โดยได้ระบุเป้าหมายของการจัดการศึกษาอยู่ที่การพัฒนาคนไทยทุกคนให้เป็น “คนเก่ง คนดี และมีความสุข” โดยมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับช่วงวัย พัฒนาค้นตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ตรงตามความต้องการ ทั้งในด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้และทักษะคุณธรรมและจิตสำนึกที่พึงประสงค์ และอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยมีตัวบ่งชี้ ดังนี้

- 1.1 กำลังกาย กำลังใจที่สมบูรณ์
 - 1.1.1 คนไทยมีสุขภาพกายและจิตที่ดี มีพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์ตามเกณฑ์การพัฒนาในแต่ละช่วงวัย
- 1.2 ความรู้และทักษะที่จำเป็นและเพียงพอในการดำรงชีวิต และการพัฒนาสังคม
 - 1.2.1 คนไทยได้เรียนรู้จากศักยภาพของตนเอง
 - 1.2.2 คนไทยมีงานทำและนำความรู้ไปใช้ในการสร้างงานและสร้างประโยชน์ให้สังคม
- 1.3 ทักษะการเรียนรู้และการปรับตัว
 - 1.3.1 คนไทยสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้ รู้ทันโลก รวมทั้งมีความสามารถในการใช้แหล่งความรู้และสื่อต่าง ๆ เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม
 - 1.3.2 คนไทยสามารถปรับตัวได้ มีมนุษยสัมพันธ์ดี และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี
- 1.4 ทักษะทางสังคม
 - 1.4.1 คนไทยเข้าใจและเคารพในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสังคม มีทักษะและความสามารถที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข
 - 1.4.2 คนไทยมีความรับผิดชอบ เข้าใจ ยอมรับ และตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน สามารถแก้ปัญหาในฐานะสมาชิกของสังคมไทยและสังคมโลกโดยสันติวิธี
- 1.5 คุณธรรม จิตสาธารณะ และจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก
 - 1.5.1 คนไทยดำเนินชีวิตโดยกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต

1.5.2 คนไทยมีความรับผิดชอบทางศีลธรรมและสังคม มีจิตสำนึกในเกียรติ
ภูมิของความเป็นคนไทย มีความภูมิใจในชนชาติไทย รักแผ่นดินไทย
และปฏิบัติตนตามระบอบประชาธิปไตย เป็นสมาชิกที่ดี เป็นอาสาสมัคร
เพื่อชุมชนและสังคมในฐานะพลเมืองไทยและพลโลก

จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มี
คุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข ในฐานะเป็น
พลเมืองไทยและพลเมืองโลก (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวง ศึกษาธิการ
2552: 7) ดังนี้

- 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
- 2) ซื่อสัตย์สุจริต
- 3) มีวินัย
- 4) ใฝ่เรียนรู้
- 5) อยู่อย่างพอเพียง
- 6) มุ่งมั่นในการทำงาน
- 7) รักความเป็นไทย
- 8) มีจิตสาธารณะ

จากข้อเสนอของการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552 – 2561) (สำนักงาน
เลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ 2552: 12) ได้มุ่งพัฒนาคนไทยยุคใหม่ ให้มีลักษณะดังนี้

- 1) สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง รักการอ่าน และมีนิสัยใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต
- 2) มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา คิดริเริ่มสร้างสรรค์
- 3) มีจิตสาธารณะ มีระเบียบวินัย เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม สามารถทำงานเป็นกลุ่ม
- 4) มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก และความภูมิใจในความเป็นไทย

ยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รั้งเกียรจการทูตจริต และ
ต่อต้านการซื้อสิทธิ์ขายเสียง และสามารถก้าวทันโลก

กล่าวโดยสรุป จากสาระพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม
(ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในมาตรา 6 จากมาตรฐานการศึกษาของชาติ 2547 ที่กำหนดคุณลักษณะของ
คนไทยที่พึงประสงค์ จากการกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลาง
การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตลอดจนการมุ่งพัฒนาคนไทยยุคใหม่ในการปฏิรูปการศึกษา

ในทศวรรษที่สองนั้น การเป็นพลเมืองดีจึงต้องเป็นผู้ที่เป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข และมีคุณธรรมด้วย ลักษณะของพลเมืองดีดังกล่าวจะทำให้อยู่ในสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างมีความสุข และมีคุณค่าอย่างแท้จริง

จากแนวคิดข้างต้น จึงสรุปความสำคัญของพลเมืองดีไว้ว่า พลเมืองดีมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อทุกสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า มีความสงบสุขและมีความเจริญก้าวหน้าทำให้ประเทศชาติมีความมั่นคงก้าวหน้าทัดเทียมประเทศอื่น ๆ

นอกจากนั้น การประกาศนโยบาย “ค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ” ของพลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) นั้น กำหนดขึ้นเพื่อมุ่งหวังสร้างประเทศไทยในอนาคตให้เข้มแข็ง ซึ่งการที่ประเทศไทยจะเข้มแข็งได้ ต้องมีคนในชาติที่เข้มแข็งก่อน ดังนั้นจึงกำหนดค่านิยมหลักของคนไทยให้ชัดเจนขึ้น เพื่อให้คนไทยใช้เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตน โดยค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ มีดังนี้

1. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันหลักของชาติในปัจจุบัน

หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนที่แสดงถึงความศรัทธา ห่วงแหน ปกป้องยกย่องความเป็นชาติไทย ยึดมั่นศาสนา และจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น รู้ความสำคัญและให้ความเคารพชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นต้น

2. **ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม** หมายถึง การปฏิบัติตนที่แสดงถึงการยึดมั่นในความถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริง รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือ รู้จักควบคุมตนเอง เมื่อประสบกับความยากลำบาก เช่น การเล่นและทำงานกลุ่มรวมกับเพื่อน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น เป็นต้น

3. **กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์** หมายถึง การประพฤติตนที่แสดงถึงการรู้จักบุญคุณปฏิบัติตามคำสั่งสอน แสดงความเคารพ ความเอาใจใส่ และตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูบาอาจารย์ เช่น เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่และครู ดูแลเอาใจใส่ รักและเคารพต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู อาจารย์ เป็นต้น

4. **ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน ทั้งทางตรงและทางอ้อม** หมายถึง การปฏิบัติตนที่แสดงถึงความตั้งใจเพียรพยายามในการศึกษาเล่าเรียน แสวงหาความรู้ ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ตั้งใจศึกษาในเรื่องที่เรียนและเรื่องที่น่าสนใจ มีความอยากรู้และสงสัยในเรื่องต่าง ๆ แสวงหาความรู้เพื่อการศึกษาเล่าเรียนโดยใช้สื่อเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้ เป็นต้น

5. **รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม** หมายถึง การเรียนรู้ ปฏิบัติตน และเห็นคุณค่า ที่แสดงถึงการอนุรักษ์ การสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีไทยอันดีงามด้วยความภาคภูมิใจ เช่น เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีไทยและสามารถปฏิบัติตามได้ เป็นต้น

6. **มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน** หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนที่ดีงาม ยึดคำมั่นสัญญา มีจิตใจโอบอ้อมอารี ช่วยเหลือผู้อื่น เช่น พูดความจริง มีน้ำใจต่อเพื่อน ไม่ลักขโมย เป็นต้น

7. **เข้าใจ เรียนรู้ การเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง** หมายถึง การเรียนรู้ ปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่ของตนเอง ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบของโรงเรียน เคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่นภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย ตามการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เช่น รับฟังความคิดเห็นของเพื่อน รู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ของตนเอง ปฏิบัติตามข้อตกลงของห้องเรียน ให้ความร่วมมือโดยใช้เหตุผล เป็นต้น

8. **มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่** หมายถึง การปฏิบัติตนตามข้อตกลง กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และกฎหมาย มีความเคารพและนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ เช่น ปฏิบัติตามข้อตกลงหรือกฎระเบียบของครอบครัวและชุมชนที่ตนอยู่ แสดงกิริยาที่เหมาะสม มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ เป็นต้น

9. **มีสติ รู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติ ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** หมายถึง การน้อมนำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประพฤติปฏิบัติตนอย่างมีสติ รู้ตัว รู้คิด รู้ทำ อย่างรอบคอบ ถูกต้อง เหมาะสม เช่น มีสติ รู้ในสิ่งที่กำลังทำอยู่ นำพระราชดำรัสของในหลวงมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

10. **รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้างอกก็แจกจ่าย และขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม โดยมีภูมิคุ้มกันที่ดี** หมายถึง ดำรงชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี มีความรู้ มีคุณธรรม และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ประหยัดอดออม เป็นต้น

11. **มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ หรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาป ตามหลักของศาสนา** หมายถึง การปฏิบัติตนให้ร่างกายและจิตใจมีความ

เข้มแข็ง ละอายเกรงกลัวต่อบาป ไม่กระทำความชั่วใด ๆ ยึดมั่นในการทำความดีตามหลักของศาสนา เช่น รู้จักแยกแยะความดีความชั่ว รู้ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สิ่งใดที่ควรทำหรือไม่ควรทำ เป็นต้น

12. คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม และชาติ มากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง หมายถึง ปฏิบัติตน เสียสละ ให้ความร่วมมือทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และประเทศชาติ เช่น ร่วมกิจกรรมอาสาสมัคร ดูแลรักษาสีของเครื่องใช้ในห้องเรียน รู้จักช่วยเหลือแบ่งปันสิ่งของให้กับผู้อื่น เป็นต้น

โดยเฉพาะค่านิยมข้อ 10 ให้รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น การดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนับเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของพลเมืองดี

2.2 คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งสาระของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีดังนี้

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีคุณลักษณะ 3 ประการ คือ

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

ทั้งนี้ ต้องมีเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ คือ

มีความรู้ ประกอบด้วย ความเกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

มีคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต และมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ทางสายกลางดังกล่าวนำไปสู่ ชีวิตที่สมดุล เศรษฐกิจที่มั่นคง และสังคมที่ยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2549)

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับสามารถใช้เป็นวิธีการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตน ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติให้มีความก้าวหน้าด้วยความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ดังนั้น การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาสู่สถานศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตจึงมีความสำคัญยิ่ง

จากเอกสาร “แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา” (2552) กล่าวถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สถานศึกษาส่งเสริมการเรียนรู้ปลูกฝัง และเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ “อยู่อย่างพอเพียง” ในการดำเนินชีวิต ดังนี้

1. มีความรู้ ความเข้าใจ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และตระหนักในความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.1 มีความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.2 มีความรู้ ความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และความเชื่อมโยงกับ ระบบเศรษฐกิจทั่วไป

1.3 เห็นประโยชน์ และตระหนักในความสำคัญของการดำเนินชีวิต ตามแนวของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาตนเอง พัฒนากลุ่ม โรงเรียน ชุมชน และพัฒนาสังคมโดยรวม

2. มีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง ดังนี้

2.1 มีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละบุคคล และสอดคล้องกับภูมิสังคมต่าง ๆ เช่น การผลิต และจำหน่ายสินค้า การให้บริการ การดำเนินธุรกิจขนาดต่าง ๆ การใช้จ่ายและการออม การเกษตร เพื่อให้สามารถอุ้มชูตัวเอง และครอบครัวได้

2.2 มีทักษะ ค่านิยมและจริยธรรมเบื้องต้นที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม อย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูล ไม่เบียดเบียน นำไปสู่ความสันติสุข และรู้จักสามัคคี

2.3 ใ้และพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์และความสุข อย่าง ยั่งยืน

2.4 สืบสานและพัฒนาศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น หวงแผนทรัพย์สมบัติของชาติและภาคภูมิใจในความเป็นไทย

3. ปฏิบัติตนและดำเนินชีวิต ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.1 ปฏิบัติตนให้มีความพอประมาณ รู้จักการประมาณตน รู้จักศักยภาพของตน ที่มีอยู่และรู้จักสภาพแวดล้อมของชุมชน สังคมที่อาศัยอยู่

3.2 ปฏิบัติตนอย่างมีเหตุผล บนพื้นฐานของความถูกต้อง โดยใช้สติปัญญา มีความรอบรู้และรอบคอบในการคิด พดู ทำ โดยยึดทางสายกลางในการปฏิบัติ

3.3 มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว พร้อมรับผลกระทบและเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

3.4 มีความรอบรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง สามารถคิดวิเคราะห์และปฏิบัติด้วยความรอบคอบระมัดระวัง

3.5 ปฏิบัติตนและดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต อดทน ขยันหมั่นเพียร แบ่งปัน มีสติปัญญา มีวินัย พึ่งตนเอง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูล มีความรับผิดชอบและอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข

(<http://www.wt.ac.th/~plan/news/porpeangguide.pdf>)

นอกจากนี้ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้สะท้อนคุณธรรม จริยธรรม ไว้หลายประการ ซึ่งสามารถนำมาพัฒนานักเรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรมดังกล่าวได้ คุณธรรม จริยธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ประมวลได้ดังนี้ (อ้างในสิริวรรณ ศรีพหล, 2553: 76-77)

- 1) การมองโลกในแง่ดี
- 2) เป็นคนมีเหตุผล
- 3) มีเมตตาธรรม
- 4) มีความซื่อสัตย์ สุจริต
- 5) ความขยันหมั่นเพียร
- 6) ความรับผิดชอบในการทำงาน

- 7) ความไม่เห็นแก่ตัว
- 8) ความสามัคคีในหมู่คณะ
- 9) ความประหยัดและอดทน
- 10) การพึ่งตนเอง
- 11) ความจงรักภักดี
- 12) การรักษาสິงแวดล้อม
- 13) ความพอดี
- 14) ความพอใจในสิ่งที่เป็นอย่าง
- 15) การแบ่งปัน
- 16) ไม่โลภ ไม่ตระหนี่
- 17) ความรับผิดชอบงานของตนเองและส่วนรวม
- 18) ความมีระเบียบในการทำงาน
- 19) ความมีมานะ
- 20) ความมุ่งมั่นในการทำงาน
- 21) การไม่เบียดเบียน
- 22) ความร่วมมือ ประองคอง สามัคคีกัน
- 23) มีความกตัญญู รู้คุณ
- 24) มีความเสียสละ
- 25) มีจิตสาธารณะ

คุณธรรม จริยธรรม เหล่านี้ เป็นคุณธรรม จริยธรรม ที่ควรสอดแทรกในการพัฒนา
คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สรุปได้ว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต้องเน้นในด้าน
ความรู้ และความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีทักษะพื้นฐานในการดำเนินชีวิตและ
ปฏิบัติตนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านมีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน
รวมทั้งต้องมีคุณธรรม จริยธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย

3. แนวทางการบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

3.1 แนวทางการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา

จากเอกสาร “แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา” ซึ่งเป็นเอกสารที่กระทรวงศึกษาธิการจัดทำขึ้น เป็นการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาขับเคลื่อนสู่สถานศึกษา เพื่อให้ผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา และศึกษานิเทศก์ ใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริม สนับสนุน และนิเทศกำกับติดตาม เอกสารดังกล่าว ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ในส่วนที่ 3 การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา ดังสรุปสาระสำคัญ ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการเป็นหน่วยงานหลักในการจัดการศึกษาของชาติ เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามกฎหมาย นโยบาย และสอดคล้องกับหลักการของการจัดการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการจึงดำเนินการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้ได้รายละเอียดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา และแนวทางการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากรายละเอียดของเอกสารดังกล่าว ในส่วนของแนวทางการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีรายละเอียดดังนี้

1) เป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนรู้จักการใช้ชีวิตที่พอเพียง เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ ฝึกร่วมอยู่กับผู้อื่นอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และแบ่งปัน มีจิตสำนึก รักรักษาสิ่งแวดล้อม และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม ค่านิยม เอกลักษณ์ของความเป็นไทย

2) จุดหมาย คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

จุดหมาย

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา

มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษา ชั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมีทักษะชีวิต
3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย
4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคมและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ซื่อสัตย์สุจริต
3. มีวินัย
4. ใฝ่เรียนรู้
5. อยู่อย่างพอเพียง
6. มุ่งมั่นในการทำงาน
7. รักความเป็นไทย
8. มีจิตสาธารณะ

3) มาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การจัดการเรียนรู้บูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 บรรจุในสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ มาตรฐาน ส 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่ารวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ อย่างไรก็ตามก็คิดเพื่อให้การเรียนรู้ การสอนเศรษฐกิจพอเพียงตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละชั้นปี มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น กระทรวงศึกษาธิการ โดยคณะทำงานบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนการสอนได้กำหนดขอบเขตการบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการเรียนการสอน หรือมาตรฐานการเรียนรู้ของแต่ละชั้นปี เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ อย่างเหมาะสมกับแต่ละวัย

4) แนวทางดำเนินการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

มีแนวดำเนินการ 2 ส่วน คือ

1. การบริหารสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ได้ ดังนี้

1.1 การบริหารงานด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และ ด้านการบริหารทั่วไป

1.2 การนำหลักธรรมมาภิบาลมาใช้ เน้นการมีส่วนร่วม การช่วยเหลือเกื้อกูล รู้รักสามัคคี บนฐานของความมีเหตุมีผล พอประมาณกับศักยภาพและสถานภาพ และไม่ประมาท

2. การจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ได้ ดังนี้

2.1 สอดแทรกหลักคิดเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตรและสาระการเรียนรู้ โดยจัดทำหน่วยการเรียนรู้ แผนการเรียนรู้ หรือสื่อการเรียนรู้ ที่มีการบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับ สาระการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่าง ๆ

2.2 ประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

5) การบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนการสอน

1. แนวคิดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถบูรณาการใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้

2. การจัดทำหน่วยการเรียนรู้/แผนการจัดการเรียนรู้บูรณาการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ไม่เคร่งครัดรูปแบบของการเขียนหน่วย / แผนการจัดการเรียนรู้ ปรับได้ตามธรรมชาติของวิชา ระดับชั้น ตามบริบทของโรงเรียน แต่ขอให้คงหัวข้อสำคัญ ได้แก่

- 1) ตัวชี้วัด
- 2) สาระการเรียนรู้
- 3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- 4) สื่อ / แหล่งการเรียนรู้
- 5) การวัดและประเมินผล

3. การจัดทำหน่วยการเรียนรู้ / แผนการจัดการเรียนรู้ เน้นกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังวิธีการคิด และการปฏิบัติตนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาตน ให้ก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ในด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมได้อย่างมั่นคง และยั่งยืน

4. ขั้นตอนการจัดทำหน่วยการเรียนรู้บูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้

4.1 กำหนดหน่วยการเรียนรู้ โดยศึกษาและเลือกมาตรฐานการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มสาระ และกำหนดขอบข่ายของเนื้อหาสาระที่จะเรียน แต่สามารถยืดหยุ่นได้ในแต่ละสถานศึกษา

4.2 วิเคราะห์เนื้อหาให้สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4.3 จัดกิจกรรมการเรียนรู้

4.4 เลือกสื่อและแหล่งเรียนรู้ประกอบการจัดการเรียนการสอน

4.5 กำหนดเครื่องมือ วิธีการวัด และเกณฑ์การประเมินผล ตลอดจนผลสัมฤทธิ์ที่ผู้เรียนได้รับ ได้แก่

- 1) นักเรียนได้รับความรู้ที่ชัดเจน
- 2) นักเรียนมีแนวทางในการประยุกต์ใช้ความคิดในชีวิตประจำวัน
- 3) นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง
- 4) นักเรียนได้รับการวัดผลตามสภาพจริง

(<http://www.wt.ac.th/~plan/news/porpeangguide.pdf>)

สาระสำคัญของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 นั้น จะเห็นได้ว่ามีส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงอยู่หลายประการ ในส่วนของจุดหมายที่กำหนดไว้ในข้อที่ 1 ในส่วนของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ได้มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ข้อหนึ่งคือ “อยู่

อย่างพอเพียง” และในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

นอกจากนั้น แนวทางดำเนินการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในส่วนของการจัดการเรียนรู้นั้น จะเห็นได้ว่าครูผู้สอนสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ได้ ในส่วนของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโดยการบูรณาการหรือสอดแทรกหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ เมื่อจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาแล้ว ก็จัดทำหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ ที่มีการบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสาระการเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่าง ๆ นอกจากการบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ แล้ว การประยุกต์หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังสามารถบูรณาการไว้ในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ได้อีกด้วย

3.2 การบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

แนวทางการบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตรสถานศึกษานั้น การจัดหลักสูตรของสถานศึกษาสามารถจัดทำได้หลายรูปแบบ ได้แก่ (สิริวรรณ ศรีพหล, 2553: 183)

1) การบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่มที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

2) การบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

3) การกำหนดเป็นรายวิชาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ในการบูรณาการหรือการสอดแทรกคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จะเน้นการพัฒนาคุณลักษณะทั้ง 3 ด้าน คือ

1) คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีด้านทักษะ/กระบวนการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3) คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การบูรณาการหรือสอดแทรกคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่มที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

สาระการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งกำหนดให้ผู้เรียนทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจำเป็นต้องเรียนรู้ โดยแบ่งเป็น 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนี้

ภาษาไทย : ความรู้ ทักษะและวัฒนธรรมการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ความชื่นชม การเห็นคุณค่าภูมิปัญญาไทย และภูมิใจในภาษาประจำชาติ

คณิตศาสตร์ : การนำความรู้ทักษะและกระบวนการทางคณิตศาสตร์ไปใช้ในการแก้ปัญหา การดำเนินชีวิต และศึกษาต่อ การมีเหตุผล มีเจตคติที่ดีต่อคณิตศาสตร์พัฒนาการคิดอย่างเป็นระบบ และสร้างสรรค์

วิทยาศาสตร์ : การนำความรู้และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปใช้ในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ การคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล คิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ และจิตวิทยาาสตร์

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม : การอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข การเป็นพลเมืองดี ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนา การเห็นคุณค่าของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ความรักชาติ และภูมิใจในความเป็นไทย

สุขศึกษาและพลศึกษา : ความรู้ ทักษะ และเจตคติในการสร้างเสริมสุขภาพพลานามัยของตนเอง และผู้อื่น การป้องกันและปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มีผลต่อสุขภาพอย่างถูกวิธี และทักษะในการดำเนินชีวิต

ศิลปะ : ความรู้และทักษะในการคิดริเริ่ม จินตนาการ สร้างสรรค์งานศิลปะสุนทรียภาพ และการเห็นคุณค่าทางศิลปะ

การงานอาชีพและเทคโนโลยี : ความรู้ ทักษะ และเจตคติในการทำงาน การจัดการ การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการใช้เทคโนโลยี

ภาษาต่างประเทศ : ความรู้ ทักษะ เจตคติ และวัฒนธรรมการใช้ภาษาต่างประเทศในการสื่อสาร การแสวงหาความรู้ และการประกอบอาชีพ

การสอดแทรกหรือบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่มที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 นั้น โดยสาระของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจึงสามารถสอดแทรกหรือบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะในส่วนของคุณลักษณะผู้เรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทั้งด้านความรู้ ทักษะ/กระบวนการ และคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ไว้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้ง 8 กลุ่มสาระ

การสอดแทรกหรือบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระนั้น ครูผู้สอนซึ่งสอนในแต่ละสาระการเรียนรู้จะเป็นผู้วินิจฉัยว่าในแต่ละรายวิชามีหน่วยใดหรือบทใดบ้างที่อาจสอดแทรกหรือบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเหมาะสม

จะเห็นได้ว่า การจัดการเรียนการสอนทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สามารถสอดแทรกหรือบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ทุกกลุ่มสาระ และเชื่อมโยงการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระได้เช่นกัน

การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้ง 8 กลุ่มสาระนั้น ก่อนที่จะบูรณาการ ผู้สอนต้องวิเคราะห์สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ที่ปรากฏในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้เสียก่อน แล้วพิจารณาว่าหน่วยใดหรือบทเรียนใดสามารถสอดแทรกคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเหมาะสม โดยสอดแทรกทั้งส่วนที่เป็นเนื้อหาเพื่อให้ได้คุณลักษณะด้านความรู้ สอดแทรกหรือบูรณาการในเรื่องทักษะ โดยการปฏิบัติกิจกรรม เพื่อให้นักเรียนได้พัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านทักษะ/กระบวนการ และในส่วนคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ครูผู้สอนสามารถ

สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมระหว่างการศึกษาปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้และการให้รายละเอียดของเนื้อหาสาระที่สอนได้ตลอดเวลาของการปฏิบัติกิจกรรม

2. การบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ 2551: 1) เป็น 1 ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 การเรียนรู้ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ขอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก

การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาบูรณาการไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม น่าจะเป็นที่นิยมและมีประสิทธิภาพมากที่สุด เพราะหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในส่วนของมาตรฐานการเรียนรู้โดยเฉพาะสาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ นั้น มาตรฐาน ส 3.1 ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง ไว้ดังนี้

มาตรฐาน ส 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ

แต่ในการสอดแทรกหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนั้น มิใช่สอดแทรกได้เฉพาะสาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่สามารถบูรณาการหรือสอดแทรกไว้ในทุกสาระที่เป็นองค์ความรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย

สาระที่ 1 ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียงในสาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ 2551: 1) เน้นแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

ในการจัดการเรียนรู้สาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรมนั้น ผู้สอนสามารถบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเหมาะสมโดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนดังกล่าว

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ประกอบด้วย 2 มาตรฐาน ได้แก่

มาตรฐาน ส 1.1 รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ

ในมาตรฐาน ส 1.1 จะพบว่ามีกำหนดตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางในแต่ละชั้นปี ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางช่วงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6 โดยกำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนหลักธรรมอยู่หลายหลักธรรม ซึ่งหลักธรรมเหล่านั้นมีความเกี่ยวข้องและส่งเสริมแก่นสารของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะในส่วนของคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน

เมื่อวิเคราะห์ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางที่กำหนดไว้ในแต่ละชั้นปีและช่วงชั้นแล้ว จะพบว่าตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางที่ครูผู้สอนสามารถบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนใหญ่จะอยู่ที่เนื้อหาสาระของหลักธรรม

หลักธรรมที่ปรากฏในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่นักเรียนต้องศึกษา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สอดคล้องกับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้นว่า (อ้างในสิริวรรณ ศรีพหล, 2553: 78-107)

- 1) อริยสัจสี่
- 2) มัชฌิมาปฏิปทา
- 3) สัมปรีชธรรม 7
- 4) สันโดษ
- 5) ทิฏฐธรรมมิกัตถะ
- 6) พละ 5
- 7) อิทธิบาท 4
- 8) ฌราวาสธรรม 4
- 9) คิหิสุข (สุขของคฤหัสถ์)
- 10) กุศลจริตฺตดิชธรรม 4
- 11) ปัญญา 3
- 12) ปธาน 4

ธรรมะที่กล่าวมาข้างต้น เป็นตัวอย่างที่ผู้สอนสามารถสอดแทรกหรือบูรณาการเมื่อสอนในสาระที่ 1 ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม เพื่อเน้นความเป็นพลเมืองดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนของคุณธรรม จริยธรรม

2) การบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ 2551: 1) สาระนี้มุ่งศึกษาระบบการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญ การเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ การดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ประกอบด้วย 2 มาตรฐาน ได้แก่

มาตรฐาน ส 2.1 เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม และธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

จากความสำคัญของสาระการเรียนรู้หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคมดังกล่าว เน้นให้ผู้เรียนเข้าใจบทบาทและหน้าที่ในฐานะพลเมืองของประเทศ ให้ผู้เรียนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข การเป็นพลเมืองดีของประเทศ ต้องรู้จักการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ผู้สอนสามารถใช้ให้ผู้เรียนเห็นว่าแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ อยู่อย่างพอประมาณ ยึดทางสายกลาง มีเหตุผล รวมทั้งมีภูมิคุ้มกันในตัว จะเป็นการดำเนินชีวิตที่ถูกทาง เช่น

- การบริโภค ให้บริโภคอย่างพอเพียง ดำรงอยู่แบบพอมี พอกิน อิ่ม खुตัวเองได้ ไม่เดือดร้อน ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหรา รู้จักทำทำบัญชีรายรับรายจ่าย

- ด้านการคิด คือการแสดงความคิดเห็นของตนเอง และฟังความคิดเห็นของคนอื่น แล้วนำมาพิจารณาว่าความคิดเห็นใดพอเพียง เหมาะสมอย่างไร

ตัวอย่างการดำเนินชีวิตดังกล่าว จะเป็นการพัฒนาชีวิตที่สมดุล มั่นคง และยั่งยืน ดังนั้น การจัดหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้จึงสามารถสอดแทรกหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้สอนควรวิเคราะห์จากมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละชั้นปี และในแต่ละช่วงชั้น ว่าจะสอดแทรกปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างไร นอกจากนั้น ผู้สอนอาจสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนคุณธรรมะตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ผู้เรียนมีการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเหมาะสม เป็นต้นว่า

- 1) การมองโลกในแง่ดี
- 2) เป็นคนมีเหตุผล
- 3) มีความซื่อสัตย์ สุจริต
- 4) ความไม่เห็นแก่ตัว
- 5) ความสามัคคีในหมู่คณะ
- 6) การพึ่งตนเอง

- 7) ความจงรักภักดี
- 8) การแบ่งปัน
- 9) ไม่โลภ ไม่ตระหนี่
- 10) ความรับผิดชอบงานของตนเองและส่วนรวม
- 11) ความมีระเบียบในการทำงาน
- 12) ความมีมานะ
- 13) ความมุ่งมั่นในการทำงาน
- 14) ความร่วมมือ ประองคอง สามัคคีกัน
- 15) มีความเสียสละ
- 16) มีจิตสาธารณะ

3) การบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสาระเศรษฐศาสตร์

สาระเศรษฐศาสตร์ (กระทรวงศึกษาธิการ 2551: 2) มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ในชีวิตประจำวัน

จากความสำคัญของสาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ ผู้สอนสามารถบูรณาการหรือสอดแทรก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้เกือบทุกบทเรียน และเมื่อวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ทั้ง 2 ข้อ คือ

มาตรฐาน ส 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส 3.2 เข้าใจระบบและสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

ทั้งสองมาตรฐานกล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงในด้านความสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิต การบริโภค ที่เน้นการใช้ทรัพยากรอย่างจำกัด มีประสิทธิภาพ และคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจ หลักการเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ นับว่าเป็นสาระที่มุ่งเน้นหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง ทั้งนี้ผู้สอนต้องให้ผู้เรียนเห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การแจกจ่าย

การบริโภคและบริการซึ่งเป็นสาระสำคัญของการเรียนเศรษฐศาสตร์นั้น ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถเข้าไปเกี่ยวข้องได้ โดยเน้นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต้องมุ่งเน้นความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน อันเป็นเป้าหมายหลักของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง (อ้างในสิริวรรณ ศรีพหล, 2553: 192-193)

ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนสาระเศรษฐศาสตร์ ครูตั้งคัมภีษาจึงควรพิจารณาถึงมาตรฐาน ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้แกนกลาง แล้ววางแผนการจัดการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยหรือแต่ละบทเรียน โดยเน้นในส่วนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้สอนอาจสอดแทรกคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีในการผลิต การแจกจ่าย และการบริโภค ที่สอดคล้องกับแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีการดำรงชีวิตในด้านเศรษฐกิจได้อย่างถูกต้อง

4) การบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสาระประวัติศาสตร์

สาระประวัติศาสตร์ (กระทรวงศึกษาธิการ 2551: 2) มุ่งให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย 3 มาตรฐาน ได้แก่

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญ และสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

การสอดแทรกหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสาระที่ 4 นี้ ผู้สอนสามารถวิเคราะห์จากมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้แกนกลางในแต่ละชั้นปีและในช่วงชั้น ว่า

เนื้อหาสาระของบทเรียนใดหรือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ใดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะ
ความเป็นพลเมืองดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้บ้าง เช่น ผู้สอนสามารถสอดแทรกหลัก
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในประวัติความเป็นมาของระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย ซึ่งจะ
เห็นได้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีรากฐานมาจากระบบเศรษฐกิจไทยในอดีต นอกจากนั้น
ผู้สอนยังอาจชี้ให้เห็นถึงความคิดพลาดของสถานการณ์เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศ จนทำให้เกิด
วิกฤตการณ์มาแล้ว เป็นต้น รวมทั้งอาจยกตัวอย่าง การดำเนินชีวิตของบรรพชนในฐานะเป็นพลเมือง
ในประวัติศาสตร์ ในแง่ของการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง มีคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมของ
พระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต หรือบรรพชนของประเทศมีกระบวนการทางคิด คือ
คิดอย่างไรที่นำไปสู่การดำรงชีวิตด้วยความสงบและประเทศมีความรักสามัคคีกัน เป็นต้น

5) การบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงในสาระภูมิศาสตร์

สาระภูมิศาสตร์ (กระทรวงศึกษาธิการ 2551: 2) มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่อง
ลักษณะทางกายภาพของโลก แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของประเทศไทย ความสัมพันธ์กันของ
สิ่งต่าง ๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่
มนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ ประกอบด้วย 2 มาตรฐานการเรียนรู้ ได้แก่

มาตรฐาน ส 5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพและความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผล
ต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในการค้นหาวิเคราะห์
สรุป และใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิด
การสร้างสรรคัวัฒนธรรม มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการ
พัฒนาที่ยั่งยืน

สาระภูมิศาสตร์นี้ ผู้สอนสามารถสอดแทรกให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาของ
เศรษฐกิจพอเพียงในส่วนของการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีได้เช่นกัน เช่น การดำรงชีวิตของมนุษย์มี
ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ธรรมชาติ โดยชี้ให้เห็นถึงผลเสียของการทำลาย
สิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย จนทำให้เป็นภัยต่อมนุษย์เอง เพื่อการแก้ไขปัญหานี้
ผู้สอนอาจสอดแทรกหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่าเมื่อนำหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้

เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตแล้ว มนุษย์จะอยู่กับสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุข การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยใช้อย่างเพียงพอ พอประมาณ จะทำให้ทรัพยากรไม่สูญหายไปก่อนเวลาอันควร การไม่เบียดเบียนธรรมชาติ การบำรุงรักษาธรรมชาติ การมีความกตัญญูรู้คุณสิ่งแวดล้อม จะทำให้ชุมชน ประเทศ รวมทั้งโลกมีการพัฒนาที่สมดุล มั่นคง และยั่งยืนอย่างแท้จริง

การสอดแทรกหรือบูรณาการความเนพลเมืองดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ดังกล่าวข้างต้น ผู้สอนต้องวิเคราะห์คำสำคัญ (Keywords) สาระสำคัญ (Concepts) ตลอดจนหลักการ (Generalization) ของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในส่วนของการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ ความสำคัญออกมา รวมทั้งวิเคราะห์และสังเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละสาระการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในแต่ละชั้นปีและแต่ละช่วงชั้น เมื่อจะจัดทำคำอธิบายรายวิชา จึงบูรณาการสาระสำคัญของความเป็นพลเมืองดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ได้อย่างเหมาะสม

3. การกำหนดเป็นรายวิชาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

รูปแบบการจัดหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอีกแนวทางหนึ่ง คือการจัดเป็นรายวิชาหนึ่งต่างหาก ซึ่งก็เป็นที่ยอมรับเช่นกัน โดยจัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติมหรือสาระเพิ่มเติมไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หรือเป็นสาระเพิ่มเติมในกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ การจัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติมต่างหากนี้ สามารถจัดได้ทุกชั้นปี และทุกช่วงชั้นคือ ตั้งแต่ชั้น ป. 1 – ม. 3 และช่วงชั้น ม. 4 - 6

ตัวอย่างรายวิชาที่อาจจัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้นว่า (อ้างในสิริวรรณ ศรีพหล, 2553: 195)

- 1) หลักธรรมในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) การดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง
- 3) การสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 4) ระบบเศรษฐกิจโลกกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 5) การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

- 6) โครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามแนวหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 7) การดำเนินชีวิตตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 8) การสร้างสำนึกรักบ้านเกิด

ฯลฯ

แนวทางการจัดหลักสูตรการเรียนรู้ โดยการบูรณาการคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในหลักสูตรสถานศึกษาโดยการบูรณาการในรูปแบบต่าง ๆ กันนั้น ควรจัดหลักสูตรในลักษณะหลักสูตรเกลียวสว่าน (Spiral Curriculum) หมายถึง การจัดเนื้อหาหรือหัวข้อเดียวกันไว้ในทุกระดับชั้น แต่มีความยากง่ายและความลึกซึ้งแตกต่างกัน

4. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ต้องมุ่งจัดกิจกรรมในหลายลักษณะ โดยนำสาระสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ควรมีทั้งกิจกรรมในหลักสูตรและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยกิจกรรมที่จัดต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี พัฒนาเจตคติและจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ตามแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนมีทักษะและความสามารถในการที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่ตนเป็นสมาชิกได้อย่างมีความสุขโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้

1. แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เอาชีวิตจริงและเงื่อนไขการรับรู้ของนักเรียนเป็นตัวตั้ง ผู้เรียนมีอิสรภาพ ได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาเต็มศักยภาพของความ

เป็นมนุษย์ ทั้งจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ผู้เรียนได้รับการพัฒนาแบบองค์รวม ได้รับการฝึกให้มีศักยภาพ ในการสร้างรูปแบบการคิด สามารถแสดงความคิดเห็นร่วมกับผู้อื่น ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติกิจกรรมได้ถูกต้อง แม่นยำ ด้วยความรู้สึที่ดี อันเป็นการสร้างบุคลิกภาพที่ดี เรียนรู้จากการปฏิบัติของตนเองและคิดอย่างมีระบบและวิจารณ์ญาณ

ผู้เรียนจึงมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ โดยมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น ซึ่งผู้สอนจะต้องจัดสถานการณ์ที่เอื้ออำนวยให้เกิดกิจกรรมดังกล่าว

กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะต้องให้ผู้เรียนปฏิบัติ ดังนี้

- 1) ทำงานเป็นทีม
- 2) แสดงออกอย่างเป็นอิสระ
- 3) ปฏิบัติจริง
- 4) มีส่วนร่วม
- 5) คิดด้วยตัวเอง
- 6) แสวงหาความรู้อย่างเป็นอิสระ

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้สอนสามารถนำวิธีการสอนแบบต่าง ๆ มาใช้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้นว่า

- 1) การจัดการเรียนรู้โดยใช้การอภิปราย
- 2) การจัดการเรียนรู้โดยการแก้ปัญหา
- 3) การจัดการเรียนรู้โดยการสืบสวนสอบสวน
- 4) การจัดการเรียนรู้โดยการแสดงบทบาทสมมุติ
- 5) การจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลอง
- 6) การจัดการเรียนรู้โดยใช้กรณีตัวอย่าง
- 7) การจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคพยากรณ์
- 8) การจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการศึกษานอกสถานที่
- 9) การจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงการเป็นฐาน
- 10) การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวพุทธวิธีเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของ

นักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

โดยเฉพาะการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวพุทธวิธีเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จะพบว่าในแต่ละหลักศาสนามีแนวทางใน

การถ่ายทอดคำสอนและแนวปฏิบัติแก่ผู้นับถือศาสนา ซึ่งแนวทางในการถ่ายทอดคำสอนและแนวปฏิบัติสามารถนำมาประยุกต์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนได้ พระพุทธศาสนาก็มีหลักการสอนและวิธีคิดที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เพื่อการสั่งสอนพุทธบริษัท

ดังนั้น ครูผู้สอนจึงสามารถนำพุทธวิถีทางการสอนและหลักการคิดหรือโยนิโสมนสิการมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้เช่นกัน

1. พุทธวิถีในการสอน เป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หรือบุคคลทั่วไปทั้งเทวดาและมนุษย์ พุทธวิถีในการสอนมีหลายวิธีด้วยกัน

วิธีการจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิถีที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเหมาะสมมีวิธีการต่างๆ ดังนี้

- 1) วิธีสอนแบบบรรยาย
- 2) วิธีสอนแบบไตรสิกขา
- 3) วิธีสอนแบบธรรมสภาัจฉา
- 4) วิธีสอนแบบอริยสัจสี่
- 5) วิธีสอนแบบปจฺฉาวิสังขนา
- 6) วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน ตามแนวพุทธศาสตร์
- 7) วิธีสอนแบบเบญจจันทร์
- 8) วิธีสอนแบบพหุสูต
- 9) วิธีสอนแบบอุปมาอุปไมย
- 10) วิธีสอนโดยใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์และการตัดสินใจแก้ปัญหา

2. การคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นวิธีคิดแห่งปัญญา วิธีคิดตามแนวพุทธธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นแนวทางในการสอนคนให้รู้จักคิดและเข้าใจในธรรม

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) กล่าวว่า โยนิโสมนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดอย่างถูกวิธีและเมื่อเทียบในกระบวนการพัฒนาปัญญา โยนิโสมนสิการอยู่ในระดับที่เหนือศรัทธา เพราะเป็นขั้นที่เริ่มใช้ความคิดของตนเองเป็นอิสระ เป็นการฝึกการใช้ความคิด ให้รู้จักการคิดอย่างถูกวิธี คิด

อย่างมีระเบียบ รู้จักวิเคราะห์ ไม่มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างตื้น ๆ ผิวกิน เป็นขั้นสำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระ ทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) (2537) ได้ประมวลวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ไว้ 10 วิธี ดังนี้

- 1) คิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย
- 2) คิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ
- 3) คิดแบบสามัญลักษณ์
- 4) คิดแบบอริยสัจ
- 5) คิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์
- 6) คิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก
- 7) คิดแบบรู้คุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม
- 8) คิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม
- 9) คิดแบบเป็นอยู่กับปัจจุบัน
- 10) คิดแบบวิภาษวาท

ดังนั้น การพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน โดยเฉพาะด้านทักษะและกระบวนการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น การนำหลักการคิดแบบโยนิโสมนสิการมาพัฒนาขั้นตอนการจัดการเรียนรู้จึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่ง

2. แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยการอบรมโดยตรงเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การอบรมโดยตรงเป็นวิธีการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ รวมทั้งคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนอีกแบบหนึ่งที่นิยมปฏิบัติสืบกันมาช้านานแล้ว โดยมีเป้าหมายเพื่ออบรมให้นักเรียนเข้าใจว่าคุณลักษณะที่ดี ที่พึงประสงค์ ตลอดจนคุณธรรม จริยธรรมที่ถูกต้องเป็นอย่างไร การอบรมโดยตรงมีข้อสมมติฐานข้อหนึ่งว่า ผู้ใหญ่มีประสบการณ์มาก่อน ย่อมรู้ว่าสิ่งใดดีที่ควรปฏิบัติ สิ่งใดไม่ดีที่ควรหลีกเลี่ยงหรือไม่ควรปฏิบัติ

การอบรมโดยตรงจึงเป็นความพยายามที่ผู้ใหญ่หรือครูถ่ายทอดคุณธรรม จริยธรรมที่ตนยึดถือให้กับผู้เรียนและยังเป็นการพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนไปสู่ความถูกต้อง

การอบรมโดยตรงนี้ จะพบได้ไม่เฉพาะที่โรงเรียนเท่านั้น แต่การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ญาติพี่น้อง หรือของพระภิกษุ หรือนักบวชในศาสนา ก็ถือเป็นการอบรมโดยตรงได้เช่นกัน

สำหรับวิธีการอบรมผู้เรียนโดยตรงที่ครูผู้สอนสามารถนำมาปฏิบัติในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี ตลอดจนคุณธรรม จริยธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีอยู่หลายวิธี ได้แก่

- 1) การเสนอแบบอย่างบุคคล
- 2) การเป็นตัวอย่างที่ดี
- 3) การใช้เหตุผลชักชวน

การอบรมโดยตรงเป็นวิธีการที่ครูสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยครูอาจหยิบยกคุณธรรม จริยธรรม ที่ปรากฏในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาจัดกิจกรรมการอบรมโดยตรงให้แก่ผู้เรียน การอบรมโดยตรงผู้สอนสามารถใช้ได้ตลอดเวลา ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน

3. แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยการปรับพฤติกรรมผู้เรียนเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การปรับพฤติกรรมเป็นกระบวนการที่พัฒนามาจากแนวคิดของนักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยม นักจิตวิทยากลุ่มนี้มุ่งที่การเกิดและการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรม

การปรับพฤติกรรมที่มีจริยธรรมของบุคคล มีเทคนิคที่สำคัญอยู่หลายเทคนิคด้วยกัน สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2539 : 403 - 418) ได้ประมวลเทคนิคที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การเสริมแรงทางบวก การใช้ตัวแบบ การแต่งพฤติกรรม การชี้แนะ การลงโทษ และการควบคุมตัวเอง ซึ่งผู้สอนสามารถนำเทคนิคดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียน และการจัดกิจกรรมนอกชั้นเรียนได้อย่างเหมาะสม

4. แนวทางการจัดทำโครงการเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การเรียนรู้แบบโครงการ เป็นการเรียนรู้ที่ใช้เทคนิคหลากหลายรูปแบบมาผสมผสานกัน ได้แก่ กระบวนการกลุ่ม การฝึกคิด การแก้ปัญหา การเน้นกระบวนการ ทั้งนี้มุ่งหวังให้ผู้เรียนเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งจากความสนใจ อยากรู้อยากเรียนของผู้เรียนเอง โดยใช้กระบวนการและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ผู้เรียนจะเป็นผู้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เพื่อค้นหาคำตอบด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้ที่

มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงกับแหล่งความรู้เบื้องต้น ผู้เรียนสามารถสรุปความรู้ได้ด้วยตนเอง ซึ่งความรู้ที่ผู้เรียนได้มาไม่จำเป็นต้องตรงกับตำรา แต่ผู้สอนจะสนับสนุนให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากแหล่งเรียนรู้ และปรับปรุงความรู้ที่ได้ให้สมบูรณ์

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ได้แก่

- 1) การเลือกโครงการ
- 2) การวางแผนโครงการ
- 3) การปฏิบัติ
- 4) การประเมินผล

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้วิธีการมอบหมายให้นักเรียนจัดทำโครงการ เป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถพัฒนานักเรียนให้เป็นพลเมืองดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้นักเรียนได้ทั้งด้านความรู้ ด้านทักษะ/กระบวนการ และด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม

5. การจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์เพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตาม

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

5.1 การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก โดยได้ระบุคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ 8 ประการ ดังนี้

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ซื่อสัตย์สุจริต
3. มีวินัย
4. ใฝ่เรียนรู้
5. อยู่อย่างพอเพียง
6. มุ่งมั่นในการทำงาน
7. รักความเป็นไทย
8. มีจิตสาธารณะ

โดยเฉพาะคุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อที่ 5 คือ การอยู่อย่างพอเพียง ซึ่งคุณลักษณะทั้ง

8 ประการนี้ จะสอดคล้องอยู่ในสาระของหลักสูตร โดยหลักสูตรได้กำหนดให้มีสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

สำหรับสาระการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งผู้สอนสามารถสอดคล้องคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ได้ตามความเหมาะสม

นอกจากผู้สอนจะสอดคล้องคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้แล้ว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน อย่างไรก็ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ยังมีการกำหนดในส่วนของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนไว้อีกด้วย ซึ่งกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนี้ ผู้สอนสามารถสอดคล้องกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ตามความเหมาะสม

สำหรับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนั้น มีรายละเอียดปรากฏไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 20 -21)

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพ พัฒนาอย่างรอบด้านเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม เสริมสร้างให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม สามารถจัดการตนเองได้ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แบ่งเป็น 3 ลักษณะดังนี้

1. **กิจกรรมแนะแนว** เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักตนเอง รู้รักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถคิดตัดสินใจ คิดแก้ปัญหา กำหนดเป้าหมาย วางแผนชีวิตทั้งด้านการเรียนและอาชีพ สามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังช่วยให้ครูรู้จักและเข้าใจผู้เรียน ทั้งยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมพัฒนาผู้เรียน

2. **กิจกรรมนักเรียน** เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาความมีระเบียบวินัย ความเป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดี ความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกัน การรู้จักแก้ปัญหา การตัดสินใจที่เหมาะสม ความมีเหตุผล การช่วยเหลือแบ่งปันกัน เอื้ออาทรและสมานฉันท์ โดยจัดให้สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติด้วยตนเองในทุกขั้นตอน ได้แก่ การศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงาน เน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

ตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับวุฒิภาวะของผู้เรียน บริบทของสถานศึกษาและท้องถิ่น กิจกรรมนักเรียนประกอบด้วย

2.1 กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ และนักศึกษาวิชาทหาร

2.2 กิจกรรมชุมนุม ชมรม

3. กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ชุมชน และท้องถิ่นตามความสนใจในลักษณะอาสาสมัคร เพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบ ความดีงาม ความเสียสละต่อสังคม มีจิตสาธารณะ เช่น กิจกรรมอาสาพัฒนาต่างๆ กิจกรรมสร้างสรรค์สังคม

จะเห็นได้ว่า กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักตนเอง ค้นพบความสามารถ ความถนัดของตนเพื่อการพัฒนาให้เต็มศักยภาพ เห็นคุณค่าในการประกอบอาชีพสุจริต ให้เป็นผู้มีระเบียบวินัย ศิลธรรมจริยธรรม รู้จักบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ การบำเพ็ญประโยชน์ให้ชุมชน สังคม ประเทศชาติและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นกิจกรรมที่โรงเรียนจัดให้กับผู้เรียนเข้าร่วมปฏิบัติทุกระดับชั้น

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยเฉพาะกิจกรรมประเภทที่ 2 กิจกรรมนักเรียน ในส่วนของลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาดที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียนนั้น นับเป็นกิจกรรมในเครื่องแบบ ที่เน้นความมีระเบียบวินัย ความเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี ความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกัน การรู้จักแก้ปัญหา การตัดสินใจที่เหมาะสม ความมีเหตุผล การช่วยเหลือแบ่งปันกัน เอื้ออาทรและสมานฉันท์ การจัดกิจกรรมโดยเฉพาะลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ และนักศึกษาวิชาทหารนั้น ผู้สอนอาจสอดแทรกคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงระหว่างปฏิบัติกิจกรรมเหล่านี้ได้เช่นกัน เช่น คุณลักษณะด้านทักษะและกระบวนการ ข้อที่เกี่ยวข้องกับการมีความรอบคอบ ไม่ประมาท การทำงานเป็นทีมหรือเป็นกลุ่ม ตลอดจนการเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม เป็นต้น สำหรับคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม นั้น ก็อาจสอดแทรก เรื่อง ความประหยัด อดทน ความสามัคคี ความมีน้ำใจการแบ่งปัน และการช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการมีจิตอาสา จิตสาธารณะ เป็นต้น

สำหรับกิจกรรมในประเภทที่ 3 คือ กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ โรงเรียนสามารถจัดกิจกรรมได้อย่างหลากหลาย โดยจัดในรูปแบบของกิจกรรมในสถานศึกษาหรือกิจกรรมเสริมประสบการณ์

กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่โรงเรียนสามารถสอดแทรกแนวคิดเรื่องคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในทุกด้าน คือ คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านทักษะและกระบวนการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสถานศึกษาสามารถจัดกิจกรรมได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์

กิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์ เป็นกิจกรรมเพื่อส่วนรวมทั้งสังคมภายในโรงเรียนและสังคมภายนอกโรงเรียน กิจกรรมนี้จะฝึกให้นักเรียนรู้จักบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เรื่องความเสียสละ ความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น และเมื่อมาปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน คุณธรรม จริยธรรมอีกข้อหนึ่งที่จะเกิดขึ้น คือ ความสามัคคี กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ในข้อที่ 8 “มีจิตสาธารณะ” นักเรียนที่จะปฏิบัติกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ต้องนำความรู้ที่เรียนมาและแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากสังคมภายนอก โดยผู้ร่วมกิจกรรมจะต้องเป็นผู้ที่เอาใจใส่และเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ตัวอย่างการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สำหรับตัวอย่างกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ที่สามารถจัดเป็นกิจกรรมในสถานศึกษาหรือเป็นกิจกรรมเสริมประสบการณ์ (อ้างใน สิริวรรณ ศรีพหล, 2553: 249-251) เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้นว่า

1. การจัดตั้งชมรมเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ในการส่งเสริมนักเรียนเพื่อการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี โดยเฉพาะพลเมืองดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตัวอย่างเช่น

- 1) ชมรมอาสาพัฒนาชุมชน
- 2) ชมรมการออมในโรงเรียน
- 3) ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน
- 4) ชมรมพัฒนาสาธารณสมบัติของชุมชน
- 5) ชมรมพี่ช่วยน้อง
- 6) ชมรมผู้สูงอายุพอเพียงและผู้เสียสละเพื่อชุมชน

7) ชมรมมัคคุเทศก์ความดี

2. การจัดตั้งกลุ่มเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ในการส่งเสริมนักเรียนเพื่อการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี โดยเฉพาะพลเมืองดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตัวอย่างเช่น

- 1) กลุ่มรณรงค์เพื่อความเป็นอยู่อย่างพอเพียง
- 2) กลุ่มรณรงค์เพื่อสุขภาพ โดยการรับประทานอาหารให้ถูกสุขลักษณะ
- 3) กลุ่มรณรงค์การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ
- 4) กลุ่มรณรงค์ให้เพื่อนนักเรียนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
- 5) กลุ่มรณรงค์รักษาสภาพแวดล้อม ลดปัญหาหมอกภาวะ รณรงค์เรื่อง

รีไซเคิล รณรงค์การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด

- 6) กลุ่มรณรงค์ให้ชุมชนตระหนักถึงการรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

3. การจัดตั้งโครงการเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ในการส่งเสริมนักเรียนเพื่อการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี โดยเฉพาะพลเมืองดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตัวอย่างเช่น

1) โครงการจัดหาหนังสืออ่านเพิ่มเติมเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในห้องสมุดโรงเรียน หรือที่อ่านหนังสือในชุมชน หรือการจัดทำห้องสมุดเคลื่อนที่ เช่น จัดตามตลาดนัด เป็นต้น

2) โครงการการให้ความรู้แก่นักเรียนและคนในชุมชนเกี่ยวกับการออมและการทำบัญชีครัวเรือน

3) โครงการการปฏิบัติตามรอยพ่อ

4) โครงการรักษาดีบุกทาง เสริมสร้างความซื่อสัตย์สุจริต

5) โครงการคนดีศรีโรงเรียน คนดีศรีสังคม ที่ปฏิบัติโดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

6) โครงการธนาकारความดี

นอกจากนั้น ครูผู้สอนอาจจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมนักเรียนในการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี โดยเฉพาะพลเมืองดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในโอกาสต่าง ๆ เป็นต้นว่า

1) การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ เช่น กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่กลุ่มนักเรียนนับถือ กิจกรรมวันเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น

2) จัดกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม เช่น การตักบาตร การเวียนเทียน การสงฆ์น้ำพระ การรดน้ำขอพรญาติผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ และกิจกรรมวันไหว้ครู เป็นต้น

3) จัดกิจกรรมโดยร่วมมือกับมูลนิธิต่าง ๆ ในการช่วยเหลือผู้อื่น เช่น การช่วยเหลือคนชรา ไปเยี่ยมคนชรา เลี้ยงอาหารให้คนชรา อ่านหนังสือให้คนชราฟัง และเลี้ยงเด็กกำพร้า เป็นต้น

4) อาสาสมัครทำประโยชน์แก่ชุมชน เช่น ทำความสะอาดวัดในชุมชน ตกแต่งสวนสาธารณะ และปลูกต้นไม้ให้ชุมชน เป็นต้น

ตัวอย่างการจัดชมรม การรวมกลุ่ม หรือการปฏิบัติกิจกรรมในโครงการต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวทางที่โรงเรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนานักเรียนให้ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองที่ดี เน้นการปลูกฝังค่านิยมหลักข้อที่เกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ “ข้อ 10 รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่าย และขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม โดยมีภูมิคุ้มกันที่ดี” เพื่อเป็นแนวทางให้นักเรียนนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง

5.2 แหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ วิทยากร ภูมิปัญญาชาวบ้าน และประสบการณ์ ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองได้ตามศักยภาพ

การจัดการเรียนการสอนควรให้ความสำคัญกับแหล่งเรียนรู้ การพัฒนานักเรียนสู่ความเป็นพลเมืองดี ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น นักเรียนสามารถเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนทุกประเภท เช่น ประเภทบุคคล ประเภทสถานที่ แหล่งเรียนรู้ประกอบการ ฯลฯ แหล่งเรียนรู้จึงถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ จนเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ในที่สุด

สุมาลี สังข์ศรี (2557) ได้รวบรวมแนวคิดของนักการศึกษาหลายท่าน เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งวิทยาการชุมชน แล้วสรุปความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้ดังนี้

- 1) แหล่งเรียนรู้ชุมชนช่วยให้เกิดการเรียนรู้แก่บุคคลทั้งโดยตรงและทางอ้อม
- 2) ช่วยให้ผู้คนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตซึ่งสนองปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิต
- 3) ช่วยกระจายโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึง

4) ช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้เพราะแหล่งเรียนรู้ชุมชนอยู่ภายในชุมชนของกลุ่มเป้าหมาย

5) ช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้ตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง

6) ช่วยให้บุคคลได้รับความรู้ที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์

7) ช่วยให้กิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดขึ้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์

8) ช่วยให้การเรียนการสอนน่าตื่นเต้นและเป็นที่น่าสนใจของผู้เรียน

9) ช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้เพิ่มเติมนอกเหนือจากการเรียนในหลักสูตร

10) ช่วยให้ผู้เรียนได้มีความรู้มีประสบการณ์ดีขึ้น ได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม ได้เห็นหรือสัมผัสกับของจริง

11) ช่วยให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองได้ สามารถศึกษาได้เมื่อตนมีเวลาว่าง มีความพร้อม

12) ช่วยประหยัดงบประมาณในการจัดการศึกษาในหลาย ๆ ด้าน

ประเภทของแหล่งเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้จำแนกได้โดยยึดลักษณะการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้เป็น 4 ประเภท ได้แก่

1) **แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล** หมายถึง บ่อเกิดหรือศูนย์รวมของวิชาความรู้ที่เป็นบุคคลที่อยู่ในชุมชนที่เกิดขึ้นพร้อมกับมนุษยชาติ คือบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ตนเองมีอยู่ให้ผู้สนใจหรือผู้ต้องการเรียนรู้ในชุมชนได้

2) **แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ** หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ด้านการศึกษาหาความรู้ ซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

3) **แหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทสื่อ** เป็นตัวกลางที่เป็นวัสดุอุปกรณ์หรือวัสดุอุปกรณ์ที่ผู้สนใจสามารถไปศึกษาหรือรับถ่ายทอดความรู้ได้ เป็นสิ่งที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากที่สุด

4) **แหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภทวัตถุและอาคารสถานที่** เป็นวัตถุและอาคารสถานที่ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนไปศึกษาค้นคว้าให้เกิดการเรียนรู้ได้ ทำให้เกิดประสบการณ์ตรง ศึกษาสิ่งที่ต้องการได้ง่ายขึ้น

สำหรับตัวอย่างแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ครูผู้สอนสามารถนำมาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ

พอเพียง ทั้งในด้านความรู้ ด้านทักษะ/กระบวนการ และด้านคุณธรรม จริยธรรมนั้น สามารถใช้แหล่งเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ได้แก่

- 1) บุคคลในท้องถิ่น
- 2) หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน
- 3) โรงเรียนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง
- 4) สื่อวิทัศน์

แหล่งเรียนรู้ที่นำมาใช้ประกอบการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 24 (3) ที่ว่า “จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง”

6. การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล

ในที่นี้ขอเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกล โดยครอบคลุมในหัวข้อต่อไปนี้ (1) ความหมายและความสำคัญของชุดฝึกอบรมทางไกล (2) หลักการของชุดฝึกอบรมทางไกล (3) ประเภทของชุดฝึกอบรมทางไกล โดยเฉพาะการผลิตชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยืดสิ่งพิมพ์ และ (4) การทดสอบประสิทธิภาพชุดฝึกอบรมทางไกล ชุดฝึกอบรมทางไกลที่พัฒนาขึ้นยึดตามระบบการฝึกอบรมทางไกลของชัยงค์ พรหมวงศ์ เป็นหลัก

6.1 ความหมายและความสำคัญของชุดฝึกอบรมทางไกล ชัยงค์ พรหมวงศ์ ได้ให้ความหมายของชุดฝึกอบรมทางไกล (อ้างใน กฤษณ์ พลอยโสภณ 2538: 29) ไว้ว่า คือ ชุดสำเร็จที่ใช้เป็นแนวทางและเครื่องมือในการดำเนินการฝึกอบรมทางไกลอย่างมีระบบระเบียบ ทั้งในส่วนของวิทยาการที่ให้การฝึกอบรม และสมาชิกที่เข้ารับการฝึกอบรม โดยมีการกำหนดขั้นตอนการฝึกอบรม กำหนดสื่อ กำหนดกิจกรรม กำหนดเนื้อหา ประสบการณ์ และเครื่องมือประเมินผลการฝึกอบรมไว้อย่างครบถ้วน

ส่วนความสำคัญของชุดฝึกอบรม ชัยงค์ พรหมวงศ์ ได้สรุปไว้ดังนี้

- 1) เป็นการวางแผนการฝึกอบรมอย่างมีระบบ

2) เป็นเครื่องมือที่จะใช้ในการฝึกอบรมทางไกล ดำเนินไปตามเป้าหมายในรูปแบบที่ต้องการ (รูปแบบหมายถึง การยึดผู้สอนเป็นศูนย์กลาง ยึดสมาชิกเป็นศูนย์กลางหรือยึดประสบการณ์เป็นศูนย์กลาง)

3) ได้ประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ตามเกณฑ์มาตรฐานต่ำสุด (มาตรฐานต่ำสุด หมายถึง ไม่ว่าจะทำการฝึกอบรมกี่ครั้งก็ตาม ผลที่ออกมาจะได้เท่า ๆ กัน)

4) ทำให้สามารถจัดฝึกอบรมที่อิงระบบมากกว่าอิงวิทยากร จากปัญหาที่เกิดขึ้น จะพบว่า วิทยากรจัดฝึกอบรมมักจะใช้ชื่อเสียงฝึกอบรม โดยใช้ความสามารถเฉพาะตัว ซึ่งจำนวนวิทยากรประเภทนี้มีอยู่ไม่มากนัก และกลุ่มเป้าหมายที่เข้ารับการฝึกอบรมก็เป็นเพียงบางกลุ่มเท่านั้น มิได้กว้างขวางทั้งหมด ชุดฝึกอบรมนี้จึงเป็นเครื่องมือที่สามารถดำเนินการฝึกอบรมโดยใครก็ได้ที่มีความรู้พอสมควร

5) ทำให้การฝึกอบรมไม่ขึ้นกับบุคลิกภาพ อารมณ์ หรือสุขภาพของวิทยากร

6.2 หลักการของชุดฝึกอบรมทางไกล

หลักการของชุดฝึกอบรมทางไกล มีอยู่หลายประการ ในที่นี้ขอสรุปประเด็นสำคัญ ดังนี้ (ชัยขงค์ พรหมวงศ์ และวาสนา ทวีกุลทรัพย์ 2540: 147)

1) มุ่งสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลเพื่อให้วิทยากรสามารถศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ความสามารถ และความสะดวกของแต่ละคน โดยพึ่งพาจากวิทยากรน้อยที่สุด

2) มีการจัดสถานการณ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง 4 ประการ คือ ให้ผู้รับการอบรมมีส่วนร่วมอย่างกระฉับกระเฉง ให้ผู้รับการฝึกอบรมได้รับผลย้อนกลับทันทีในรูปคำติชมและการชี้แนะแนวทางที่จะตรวจสอบคำตอบด้วยตนเอง ผู้รับการฝึกอบรมได้รับการเสริมแรงด้วยการได้รับประสบการณ์ที่เป็นความภาคภูมิใจในความสำเร็จ และผู้รับการฝึกอบรมได้เรียนรู้ไปที่ละน้อยตามลำดับขั้น

3) มีระบบการผลิตชุดฝึกอบรมทางไกลที่ผ่านการพิสูจน์ด้วยการวิจัยมาแล้ว เช่นเดียวกัน

4) มีเนื้อหาสาระได้รับการปรุงแต่งและจำแนกไว้อย่างเหมาะสมกับธรรมชาติ เนื้อหาวิจัย และระดับผู้เรียน

5) มีแหล่งวิทยบริการที่สนับสนุนการศึกษาด้วยตนเองโดยตรงหรือผ่านระบบตามสาย

6) มีการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับการศึกษด้วยตนเองที่บ้านหรือที่ทำงาน ด้วยการจัดสถานที่เรียนหรือมุมการเรียนที่บ้าน

7) มีองค์ประกอบเชิงรูปธรรมและนามธรรมเหมือนกัน

8) มีระบบการประเมินตนเองก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียนที่ผู้เรียนสามารถตรวจสอบได้ด้วยตนเอง

6.3 ประเภทของชุดฝึกอบรมทางไกล

ชัยขันธ์ พรหมวงศ์ และวาสนา ทวีกุลทรัพย์ (2540 : 149-152) ได้จำแนกประเภทของชุดฝึกอบรมทางไกลไว้ 3 ประเภท คือ

- 1) ชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดสื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อหลัก
- 2) ชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดสื่อแพรมภาพและเสียงเป็นสื่อหลัก
- 3) ชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดคอมพิวเตอร์เป็นสื่อหลัก

ในที่นี้จะเน้นการผลิตชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดสื่อสิ่งพิมพ์เป็นหลัก การผลิตชุดฝึกอบรมทางไกลที่ยึดสื่อสิ่งพิมพ์เป็นหลัก ประกอบด้วย ประมวลสาระและแนวการศึกษา

1) ประมวลสาระ เป็นสื่อหลักที่ใช้ควบคู่กับแนวการศึกษา โดยเป็นเอกสารที่เน้นการเสนอเนื้อหาสาระของชุดฝึกอบรมนั้น ๆ เป็นสำคัญ เปรียบเสมือนการบรรยายเนื้อหาการอบรม เพื่อช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ในเนื้อหาสาระที่ศึกษาอย่างละเอียด

2) แนวการศึกษา เป็นคู่มือการฝึกอบรม ใช้ควบคู่กับประมวลสาระ แนวการศึกษาจะช่วยให้ผู้เรียนทราบรายละเอียดเกี่ยวกับแนวปฏิบัติของกิจกรรมทั้งหมดของการฝึกอบรม

สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับการผลิตประมวลสาระ และแนวการศึกษา มีดังนี้

1) ประมวลสาระ ซึ่งจัดเป็นสื่อหลักของการฝึกอบรมทางไกลนั้น เนื้อหาสาระที่ผู้ให้การอบรมต้องการจะเสนอนั้น จะนำมาบรรจุไว้ในประมวลสาระชุดฝึกอบรมอย่างสมบูรณ์ ประมวลสาระชุดฝึกอบรมมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 4 ส่วน คือ

ก. ส่วนที่เป็นรายละเอียดและวิธีการใช้ชุดฝึกอบรม ได้แก่ หน้าปก คำนำ สารบัญ รายละเอียดชุดฝึกอบรม และวิธีการศึกษา

ข. ส่วนที่เป็นแผนการฝึกอบรม แผนการฝึกอบรมที่ปรากฏในประมวลสาระชุดฝึกอบรมนั้น ประกอบด้วย แผนการฝึกอบรมประจำหน่วยและแผนการฝึกอบรมประจำตอน ในแผนการสอนประจำหน่วย จะระบุชื่อหน่วย ชื่อตอน แนวคิด และวัตถุประสงค์ ส่วนแผนการสอนประจำตอน ก็มีองค์ประกอบคือ ชื่อตอน ชื่อหัวเรื่อง แนวคิด และวัตถุประสงค์

ค. ส่วนที่เป็นการนำเสนอเนื้อหาสาระ เมื่อจัดทำแผนหน่วยและแผนตอนประจำการฝึกอบรมแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การเสนอเนื้อหาสาระในแต่ละเรื่อง

ง. ส่วนที่เป็นเชิงอรรถและบรรณานุกรม ผู้ผลิตเอกสารชุดฝึกอบรม ลงรายการเอกสารที่อ้างอิงทุกเล่มที่ใช้ในการเขียนงานวิชาการทั้งส่วนที่เป็นเชิงอรรถและบรรณานุกรม

2) แนวการศึกษา ซึ่งจัดเป็นคู่มือการเรียนการสอนประจำชุดฝึกอบรม เอกสารในส่วนที่เป็นแนวการศึกษาประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ

ก. ส่วนที่เป็นรายละเอียดและวิธีการศึกษา ได้แก่ หน้าปก คำนำ สารบัญ รายละเอียดชุดฝึกอบรม และวิธีการศึกษา

ข. ส่วนที่เป็นแผนการฝึกอบรม ในส่วนนี้จะนำจากแผนการฝึกอบรมประจำหน่วย และแผนการฝึกอบรมประจำตอน ที่ปรากฏในประมวลสาระมาใส่ไว้

ค. ส่วนที่เป็นสาระสังเขป คือส่วนที่ผู้เขียนสรุปความสำคัญจากเนื้อหาสาระที่เสนอรายละเอียดไว้ในประมวลสาระชุดฝึกอบรมในแต่ละเรื่องหรือแต่ละตอน

ง. ส่วนที่เป็นกิจกรรมและแนวตอบ เป็นการกำหนดงานหรือภารกิจทุกอย่างให้ผู้รับการฝึกอบรมได้ลงมือปฏิบัติ หลังจากที่ได้ศึกษาเนื้อหาสาระต่าง ๆ ในประมวลสาระในแต่ละเรื่องแต่ละตอน แต่ละหน่วยจบแล้ว การกำหนดกิจกรรมจะครอบคลุมกิจกรรมระหว่างเรียนและกิจกรรมภาคปฏิบัติเสริมประสบการณ์ กิจกรรมท้ายเรื่องหรือท้ายตอนจะเป็นกิจกรรมที่เน้นให้ผู้อบรมนำความรู้ที่ได้ศึกษาไปแล้วมาตอบ

เมื่อให้ผู้รับการอบรมลงมือประกอบกิจกรรมใด ๆ เขาต้องทราบว่าที่ตนทำไปหรือตอบไปนั้นถูกต้องหรือไม่ ผิดพลาดอย่างไร จึงจำเป็นต้องให้ผลย้อนกลับ (Feedback) หรือแนวตอบใน 5 ลักษณะ ดังนี้ (1) เฉลย คือให้คำตอบในกรณีที่มีคำตอบถูกต้องเพียง 1 ชุด เช่น เฉลยคำตอบข้อสอบแบบปรนัย (2) ตอบให้ดูเป็นตัวอย่างโดยใช้สถานการณ์ที่ใกล้เคียงกันกับกิจกรรมที่ได้ทำ เช่น การสรุปหรืออธิบายประเด็นที่กำหนด (3) ชี้แนะวิธีตอบโดยกำหนด “ธง” หรือ “คำหลัก” ที่ต้องกำหนดไว้ในคำตอบ (4) ชี้แหล่งที่จะให้ผู้รับการฝึกอบรมตรวจสอบคำตอบโดยกำหนดหน้าหัวเรื่องและย่อหน้าให้ชัดเจน และ (5) อธิบายลงเทพันท์กเสียงหรือชี้ดีเรื่องเพื่อให้ความกระจ่างเพียงพอที่ผู้รับการฝึกอบรมจะตรวจสอบได้ว่าตนตอบถูกหรือผิด

6.4 การทดสอบประสิทธิภาพชุดอบรมทางไกล

เมื่อได้พัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลแล้วจะต้องนำไปตรวจสอบคุณภาพว่ามีคุณภาพหรือไม่ ในการวิจัยครั้งนี้กระบวนการตรวจสอบคุณภาพใช้วิธีการหาประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมโดยยึดหลักการของ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ดังมีรายละเอียดดังนี้ (ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และวาสนา ทวีกุลทรัพย์ 2540 : 210 - 213)

1) ความหมายของการทดสอบประสิทธิภาพ การทดสอบประสิทธิภาพชุดฝึกอบรมทางไกล เป็นการตรวจสอบคุณภาพของชุดฝึกอบรมทางไกล เพื่อให้ทราบว่าชุดฝึกอบรมทางไกลมีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยนำชุดฝึกอบรมทางไกลไปทดลองใช้เบื้องต้น (Tryout) ปรับปรุง และนำไปใช้จริง (Trial Run หรือ Pilot Testing) จนแน่ใจว่าในแต่ละหน่วยนั้นมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

2) ความจำเป็นที่ต้องมีการทดสอบประสิทธิภาพ ความจำเป็นที่ต้องมีการทดสอบประสิทธิภาพมี 3 ประการ คือ

ก. เพื่อประกันคุณภาพว่าชุดฝึกอบรมทางไกลมีความเหมาะสมที่จะลงทุนผลิตออกเป็นจำนวนมาก หากมิได้ทดสอบประสิทธิภาพเสียก่อน หากผลิตออกมาแล้วใช้ประโยชน์ไม่ได้ก็จะเป็นการสิ้นเปลืองทั้งเงินและเวลา

ข. เพื่อแน่ใจว่าผู้รับการฝึกอบรมสามารถเรียนจากสื่อการสอนที่มีคุณภาพแล้ว ผู้รับการอบรมในระบบการฝึกอบรมทางไกลมีสิทธิที่จะได้รับประมวลสาระ แนวการศึกษา และสื่อประกอบต่าง ๆ ที่มีคุณภาพสูงเพื่อให้สามารถเล่าเรียนได้ด้วยตนเอง หากมิได้ทดสอบประสิทธิภาพ สถาบันการฝึกอบรมทางไกลก็ไม่แน่ใจว่าชุดฝึกอบรมทางไกลที่ส่งไปให้ผู้รับการฝึกอบรมได้ช่วยให้ผู้รับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่

ค. เพื่อให้ได้ข้อมูลในการปรับปรุงชุดฝึกอบรมทางไกล การทดสอบประสิทธิภาพทำให้ได้รับข้อมูลที่นำมาใช้ในการปรับปรุงชุดฝึกอบรมทางไกลได้อย่างตรงจุด โดยไม่จำเป็นต้องเริ่มทำใหม่ทุกครั้ง ทำให้ประหยัดเงินและเวลา

3) วิธีการทดสอบประสิทธิภาพ ทำได้ 2 ระดับ คือ

ก. ทดลองใช้เบื้องต้นเป็นการทดสอบประสิทธิภาพก่อนการทดลองใช้จริง โดยทดสอบประสิทธิภาพที่ผู้ทดลองสามารถนำผลการทดลองใช้เบื้องต้นไปปรับปรุงชุดฝึกอบรมทางไกลก่อนนำไปทดลองใช้จริง การทดลองใช้เบื้องต้นมีขั้นตอน 3 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 ทดลองแบบเดี่ยว เป็นการทดลองใช้ชุดฝึกอบรมทางไกลกับผู้รับการฝึกอบรม 1 คน โดยเริ่มทดลองกับผู้รับการฝึกอบรมระดับเก่ง ปานกลาง และอ่อน โดยผู้ผลิตต้องคอยสังเกตพฤติกรรมอย่างใกล้ชิด แล้วนำผลไปปรับปรุงให้ถึงเกณฑ์ ขั้นที่ 2 การทดลองแบบกลุ่มเป็นการทดสอบชุดฝึกอบรมทางไกลที่ปรับปรุงแล้วกับผู้รับการฝึกอบรมอย่างน้อย 6 - 10 คน โดยสังเกตพฤติกรรมอย่างใกล้ชิด แล้วปรับปรุงให้ถึงเกณฑ์ และขั้นที่ 3 การทดลองแบบสนามเป็นการทดสอบชุดฝึกอบรมทางไกลที่ปรับปรุงจากแบบกลุ่มแล้วไปทดสอบ

กับผู้รับการฝึกอบรม ประมาณ 40-100 คน เพื่อนำผลมาปรับปรุงขั้นสุดท้ายก่อนส่งผลิตจำนวนมาก เพื่อจะได้นำไปทดลองใช้จริงในขั้น “Trial Runs” หรือ “Pilot Testing”

ข. การทดลองใช้จริงเป็นการทดสอบประสิทธิภาพ โดยการนำชุดฝึกอบรมทางไกลที่ผลิตขึ้นไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริงเป็นเวลา 1 ภาคการศึกษาขึ้นไป แล้วรวบรวมข้อมูล เพื่อการปรับปรุงก่อนที่จะผลิตชุดฝึกอบรมทางไกลจำนวนมาก

4) การกำหนดเกณฑ์การทดสอบประสิทธิภาพ มี 3 ประเภท คือ

ก. เกณฑ์ความก้าวหน้าในการเรียน ได้จากผลต่างระหว่างคะแนน การทดสอบหลังเรียนและการทดสอบก่อนเรียน โดยหาความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เกณฑ์ที่ตั้งไว้คือ พัฒนาการของผู้รับการฝึกอบรมเพิ่มโดยมีค่าเฉลี่ยร้อยละ 25 หรือเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 หรือ .05 แล้วแต่ความยากง่ายของเนื้อหา

ข. เกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการกับผลลัพธ์ เป็นการประเมินพฤติกรรมของผู้เรียนในแง่ของพฤติกรรมต่อเนื่องหรือกระบวนการ (Evaluation of Process – E₁) คือพิจารณาจากผลของการประกอบกิจกรรมระหว่างเรียนจากประมวลสาระ โดยการนำผลของการตอบมาให้คะแนนเปรียบเทียบกับประเมินผลลัพธ์ (Evaluation of Products – E₂) คือ พิจารณาจากผลการทดสอบหลังเรียน เกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ E₁/E₂ = 80/80 หรือ 75/75 สำหรับเนื้อหาที่เป็นจิตพิสัยหรือทักษะพิสัย การยอมรับประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมทางไกลไม่ควรต่ำหรือสูงกว่า $\pm 2.5\%$ การยอมรับประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมทางไกลกำหนดไว้ 3 ระดับ คือ ระดับที่สูงกว่าเกณฑ์ เมื่อประสิทธิภาพของชุดการฝึกอบรมทางไกลสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้มีค่าเกิน 2.5% ขึ้นไปต้องปรับกิจกรรมและแบบทดสอบแล้วทดลองใหม่ หากค่ายังสูงกว่า 2.5% ต้องปรับเกณฑ์ให้สูงขึ้น ระดับที่เท่ากับเกณฑ์ เมื่อประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมทางไกลเท่ากับหรือสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ไม่เกิน $\pm 2.5\%$ และระดับที่ต่ำกว่าเกณฑ์ เมื่อประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมทางไกลต่ำกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้มีค่าต่ำกว่า 2.5%

ค. เกณฑ์ด้านคุณภาพ ทำได้จากความพอใจของผู้รับการอบรมที่ได้จากการเรียนด้วยชุดฝึกอบรมทางไกล ได้แก่ พัฒนาการในทางที่ดีของคุณลักษณะผู้รับการฝึกอบรม เช่น การหาความรู้ด้วยตนเอง การควบคุมตนเอง การควบคุมมาตรฐานทางวิชาการ ผู้รับการฝึกอบรมที่เรียนด้วยชุดฝึกอบรมทางไกลในด้านความถูกต้องและการปรุงแต่งเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับผู้รับการฝึกอบรม ความมั่นใจของผู้รับการฝึกอบรมที่มีต่อชุดฝึกอบรมทางไกล และคุณภาพด้านเทคนิค เกณฑ์ควรตั้งไว้ควรรอยู่ในรูปดีมาก (4.50-5.00) ดี (3.50-4.49) หรือเกณฑ์ในรูปแบบอื่นที่สามารถตรวจสอบคุณภาพได้

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับครูสังคมศึกษานั้น ในที่นี้ขอนำเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ พบว่า นักวิชาการ นักศึกษา สถานศึกษา และหน่วยงานต่าง ๆ ได้ดำเนินการวิจัยดังนี้

กาญจนา บุญเรือง (2542) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมโน้ตสน้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า

1) ค่าเฉลี่ยของคะแนนมโนทัศน์ด้านเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนหลังเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2) ค่าเฉลี่ยของคะแนนมโนทัศน์ด้านเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนหลังเข้าร่วมโปรแกรมสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด คือ ร้อยละ 60 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3) นักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมในโปรแกรมอยู่ในระดับเหมาะสมมาก

ณรงค์ฤทธิ์ ดอนศรี (2543 อ้างถึงในธิดา โมสิกรัตน์ ฉัชชา มาลัย และสุพิมพ์ ศรีพันธ์วรสกุล, 2550 : 40) ศึกษาวิจัยสภาพปัจจุบัน ปัญหาความต้องการในการบริหาร การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดชัยภูมิ มีกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้บริหาร โรงเรียน จำนวน 49 คน ผู้ร่วมผู้บริหาร โรงเรียน จำนวน 46 คน และครูผู้สอนจำนวน 99 คน โดยใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า มีการปฏิบัติในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ปัญหาในการปฏิบัติอยู่ในระดับกลาง ในด้านการเตรียมการ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การกำกับติดตาม และประเมินผล ความต้องการที่สำคัญในการบริหารกิจกรรมการเรียนรู้ตามโครงการ ได้แก่ การเตรียมความพร้อมด้านบุคลากร สถานที่ และงบประมาณ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การบูรณาการโครงการเศรษฐกิจพอเพียงกับรายวิชาต่าง ๆ และการกำกับติดตามประเมินผลอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ กระทรวงศึกษาธิการ (2544) ศึกษาวิเคราะห์การน้อมนำแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ และเศรษฐกิจพอเพียงลงสู่การปฏิบัติในสถาบันราชภัฏ ใช้วิธีเก็บรวบรวม

ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เอกสาร การศึกษางาน และการศึกษาสำรวจการปฏิบัติของหน่วยงานต่าง ๆ ในสถาบันราชภัฏทุกแห่ง

ผลการวิจัยพบว่า แนวพระราชดำริได้พัฒนามาจากความพอเพียงไปสู่การพอมีพอกิน และเป็นรูปธรรมในทฤษฎีใหม่ 3 ขั้นตอน บรรลุสัมฤทธิ์ผลเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานและแบบก้าวหน้า ใช้หลักของความสามัคคี ความร่วมมือ ความขยัน อดทน และปราณาดิต่อกัน หน่วยงานของสถาบันราชภัฏได้น้อมนำแนวพระราชดำริสู่การปฏิบัติ และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สถาบัน และชุมชน นอกจากนี้ มีความเห็นว่า ควรใช้กลยุทธ์สร้างอุดมการณ์ร่วมกันในการทำงาน โดยเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายทั่วประเทศ เป็นการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมทั้งระบบของทุกฝ่าย

เทพวณี วจิณฺฑา (2548) ได้วิจัย เรื่อง การปลูกฝังค่านิยมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กระบวนการสอนตามแนวคิดของบลูมและแรทส์ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2547 โรงเรียนสาธิตบางนา จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 23 คน ใช้แบบวัดความรู้ตามเนื้อหาสาระค่านิยม 4 เรื่อง คือ ความซื่อสัตย์ สุจริต ความมอดทน ความเพียร และความรอบคอบ แบบวัดเจตคติ แบบวัดพฤติกรรมการปฏิบัติตนของนักเรียน โดยทดลองรวม 10 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 4 วัน วันละ 1 คาบ คาบละ 60 นาที ในช่วงเวลาเรียนปกติ

ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้ความเข้าใจของนักเรียนตามเนื้อหาสาระค่านิยมที่ต้องการปลูกฝัง หลังการร่วมกิจกรรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมการปฏิบัติตนของนักเรียนหลังการร่วมกิจกรรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และแบบบันทึกการเรียนรู้ของนักเรียนที่เขียนบรรยายความรู้ ความรู้สึก ประโยชน์ที่ได้รับ และการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวัน แสดงว่านักเรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของความหมายของค่านิยมทั้ง 4 เรื่องมากขึ้น

ธิดา โมสิกรัตน์ ณิชชา มาลัย และสุพิมพ์ ศรีพันธ์วรสกุล (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาวิธีการสอน โดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวแบบคุณธรรม จริยธรรม สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนาวิธีการสอน โดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวแบบคุณธรรม จริยธรรม สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และ (2) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อวิธีสอนและอาจารย์ผู้สอน กลุ่มตัวอย่างจำนวน 32 คน ได้มาโดยบังเอิญ เป็นนักศึกษาในภาคการศึกษาที่ 1 และภาคการศึกษาที่ 2 ปี

การศึกษา 2550 ที่เข้ารับการสอนเสริมชุดวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ณ ศูนย์บริการการศึกษา จังหวัดสมุทรสาคร 14 คน และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 18 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการสอน คู่มืออาจารย์และแบบสอบถามความคิดเห็นของนักศึกษาต่อวิธีสอนและอาจารย์ผู้สอน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เพื่อหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า วิธีการสอนที่เหมาะสมกับการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นต้นแบบคุณธรรม จริยธรรม สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช คือ การเรียนรู้ร่วมกัน ที่มีกระบวนการเรียนในกลุ่มตามขั้นตอนของการเรียนรู้ร่วมมือแบบสแตด กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นในระดับมาก ทั้งวิธีการสอนและอาจารย์ผู้สอน โดยเห็นว่า วิธีสอนที่นำมาใช้ ทำให้มีความรู้ความเข้าใจ คุณธรรม จริยธรรมเพิ่มขึ้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตและการทำงานได้ ในด้านอาจารย์ผู้สอน กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า ใช้เวลาสอนเหมาะสม ตรงเวลา ใช้ภาษาที่ทำให้เข้าใจได้ชัดเจน และใช้วิธีสอน มีการอธิบาย สรุปประเด็นและตอบข้อซักถามครอบคลุมเนื้อหา ตรงประเด็นและชัดเจน

สิริวรรณ ศรีพหล (2553) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับสถานศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับสถานศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ของการใช้ชุดฝึกอบรมทางไกลก่อนการฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ใช้ชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับสถานศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ (3) ศึกษาความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อผลการนำชุดฝึกอบรมทางไกลไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า (1) ชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับสถานศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทั้ง 5 หน่วย มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 ตามที่กำหนดไว้ (2) ผลสัมฤทธิ์ของการใช้ชุดฝึกอบรมทางไกลหลังการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (3) ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างจากการตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลการนำชุดฝึกอบรมทางไกลไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียนตามหลักปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ส่วนใหญ่ได้นำไปใช้ โดยเฉพาะหน่วยที่ 2 และหน่วยที่ 4 เป็นร้อยละ 80.00 ขึ้นไป สำหรับหน่วยที่ 3 และหน่วยที่ 5 ผู้เข้ารับการฝึกอบรมนำชุดฝึกอบรมไปใช้อยู่ในส่วนของร้อยละ 75.00 ขึ้นไป และหน่วยที่ 1 ได้นำไปใช้ต่ำกว่าร้อยละ 75.00 และ(4) ความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ พบว่า กลุ่มตัวอย่างได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น และความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียน ทำให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ชุดฝึกอบรมทางไกลดังกล่าว จึงเหมาะที่จะใช้เป็นคู่มือสำหรับครูในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียนอย่างเป็นระบบต่อไป

คุณทล งาเจือ (2556) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนารูปแบบประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และ (2) ประเมินคุณภาพของรูปแบบประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

ผลการวิจัยพบว่า (1) รูปแบบประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ เป้าหมายของการประเมิน สิ่งที่ต้องประเมิน วิธีการประเมิน วิธีการตัดสิน และการรายงานผลการประเมิน และ (2) ผลการประเมินคุณภาพของรูปแบบประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ พบว่า มีคุณภาพตามมาตรฐานการประเมินทั้ง 4 ด้าน คือ ความถูกต้องครอบคลุม ความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และความเป็นประโยชน์ ในระดับมากถึงมากที่สุด

นรา ตรีธัญญา (2557) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย การวิจัยมีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้าง คุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (2) เพื่อประเมินประสิทธิผลของการใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (2.1) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนในช่วงเวลาก่อนและหลังเรียน (2.2) เพื่อเปรียบเทียบคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 4 ระยะ คือ ก่อนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หลังการจัดการเรียนการสอน ครั้งที่ 1 หลังการจัดการเรียนการสอนครั้งที่ 2 และติดตามผลการจัดการเรียนการสอน และ (3) เพื่อขยายผลการนำรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ไปใช้ในเนื้อหาสาระอื่นๆ ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

ผลการวิจัย พบว่า

1. รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีองค์ประกอบคือ หลักการ วัตถุประสงค์ กระบวนการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล และปัจจัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ประกอบด้วยระบบสังคม หลักการตอบสนอง และระบบสนับสนุน โดยรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีกระบวนการเรียนการสอน 5 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นสร้างศรัทธาและเสนอข้อเท็จจริง (ปรโตโมหะ) (2) ขั้นสะท้อนคิด (โยนิโสมนสิการ) (3) ขั้นค้นพบหลักการ (สัมมาทิฐิ) (4) ขั้นสู่กระบวนการเรียนรู้ (ไตรสิกขา) และ (5) ขั้นประเมินผลและประยุกต์ใช้ (ภาวนา 4)

2. ประสิทธิผลของรูปแบบ พบว่า (2.1) หลังเรียนตามรูปแบบนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (2.2) นักเรียนมีพัฒนาการด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์สูงขึ้นจากระดับการตอบสนองเป็นระดับการจัดระบบ

3. ผลการขยายผลรูปแบบ พบว่า หลังเรียนตามรูปแบบนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีพัฒนาการด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์สูงขึ้นจากระดับการตอบสนอง เป็นระดับการเห็นคุณค่า

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ ได้ข้อสรุปว่า ผู้เรียนได้เห็นความสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดจนสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ได้อย่างแท้จริง